Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών. Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών.

Η συμφωνία της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής.

Γεωργία Γιάννου

Μάιος 2021

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών. Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών.

Η συμφωνία της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής.

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις.

Γεωργία Γιάννου

Μάιος 2021

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Γεωργία Γιάννου 2021.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Γεωργία Γιάννου

Η συμφωνία της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 7/9/2021 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων: Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Γιώργος Γεωργής, Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Γεωργία Γιάννου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η συμφωνία της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή....1
Βιβλιογραφική Επισκόπηση....3
Λίγα λόγια για τον Τύπο....8
Κεφάλαιο 1
Ιστορική αναδρομή: Από την συμφωνία του Λιβάνου στα Δεκεμβριανά....10
Κεφάλαιο 2
Η περίοδος της ανακωχής....17
Α. Η σύναψη της ανακωχής....17
Β. Το ζήτημα των ομήρων....21
Γ. Οι συνεννοήσεις για την έναρξη των πολιτικών συζητήσεων....24
Κεφάλαιο 3
Η διάσκεψη της Βάρκιζας....27
Α. Η εκκίνηση της διάσκεψης και οι εναρκτήριοι λόγοι....27
Β. Οι διαπραγματεύσεις....33
Κεφάλαιο 4
Η Συμφωνία της Βάρκιζας....39
Α. Οι δηλώσεις των πολιτικών ηγετών για την συμφωνία της Βάρκιζας....39
Β. Πως έκρινε την συμφωνία ο Τύπος....42
Συμπεράσματα....47
Παράρτημα....49
Βιβλιογραφία....54

Κατάλογος Συντομογραφιών

ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΔΕΕ	Εθνική Δημοκρατική Ένωση Ελληνοπαίδων
ΕΔΕΣ	Ελληνικός Δημοκρατικός Εθνικός σύνδεσμος
ΕΚΚΑ	Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωσις
ΕΛΑΣ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός στρατός
ΕΛΔ	Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΚΕ	Κεντρική Επιτροπή
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΠΕΕΑ	Πανελλήνια Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης

Εισαγωγή

Η συμφωνία της Βάρκιζας αποτελεί ορόσημο για την ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου και της σύγχρονης ιστορίας γενικότερα. Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν και οδήγησαν στην υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας, ακριβώς όπως αυτά εκφράστηκαν στον ελληνικό Τύπο της εποχής. Παράλληλα, επιχειρεί να αναδείξει την στάση του Τύπου απέναντι στα γεγονότα και πως αυτά προβλήθηκαν στην κοινή γνώμη. Ο Τύπος σε μια κοινωνία διαδραματίζει προεξέχοντα ρόλο, διότι επηρεάζει ή και διαμορφώνει τις απόψεις του κοινού του. Σε μια κρίσιμη περίοδο για την Ελλάδα, όπου όλοι οι Έλληνες διχάστηκαν με μεγάλο φανατισμό ιδεολογικά και πολιτικά, οι εφημερίδες είχαν την δυνατότητα να καταλαγιάσουν ή να εντείνουν τα πάθη. Είναι ενδιαφέρον λοιπόν, να διακρίνουμε τι ρόλο επέλεξε να διαδραματίσει ο Τύπος. Τάχτηκε υπέρ ή κατά της συμφωνίας και γιατί; Πως παρουσίασε τις δύο αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις; Εν τέλει είχε την πρόθεση να ενημερώσει το κοινό του ή μήπως παρασύρθηκε και εκείνος στην έντονη αντιπαράθεση και έγινε ένα όργανο προπαγάνδας στην φαρέτρα των δύο παρατάξεων;

Το πρωτογενές υλικό που αντλήθηκε για την παρούσα εργασία προέρχεται από τις εφημερίδες: *Αθηναϊκά Νέα, Μεγάλη Ελλάς, Ελευθερία, Ριζοσπάστης, Η Φωνή της Ηπείρου και Ελεύθερη Ελλάδα.* Μέσα από τα φύλλα των παραπάνω εφημερίδων, που εκδίδονται τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1945, επιχειρείται η ανασύνθεση των γεγονότων δίνοντας έμφαση στην επιχειρηματολογία της εκάστοτε εφημερίδας. Το πρωτογενές αυτό υλικό πλαισιώνεται από δευτερεύουσα βιβλιογραφία για την ουσιαστικότερη κατανόηση των πεπραγμένων.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας πραγματοποιείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή, ώστε να γνωστοποιηθούν τα γεγονότα που οδήγησαν στην συμφωνία της Βάρκιζας. Η ιστορική αφήγηση ξεκινά με την υπογραφή των συμφωνιών του Λιβάνου και της Καζέρτας, όπου τίθεται για πρώτη φορά έμπρακτα η προσπάθεια συνεννόησης των δύο αντίπαλων πολιτικών στρατοπέδων. Στη συνέχεια, παραθέτονται οι λόγοι που κατέστησαν αδύνατη την συνεννόηση και την παραμονή των εαμικών υπουργών στην κυβέρνηση εθνικής ενότητας, με αποτέλεσμα την προσφυγή στην ένοπλη σύγκρουση. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μνεία στην περίοδο της ανακωχής και στο σύμφωνο που υπογράφθηκε για την λήξη των εχθροπραξιών. Εξετάζεται η στάση που ο Τύπος πρόβαλλε στην επιχειρούμενη συμφιλίωση. Ακόμα, αναδεικνύονται τα ζητήματα εκείνα, των οποίων

η επίλυση θεωρήθηκε αναγκαία για την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Στο τρίτο κεφάλαιο ξεκινά η περίοδος των διαπραγματεύσεων, όπου αναλύονται οι συσκέψεις των δύο αντιπροσωπειών. Στο κεφάλαιο αυτό δίνεται έμφαση στο περιεχόμενο των συναντήσεων και στην διαπραγματευτική διαδικασία, ανασυνθέτοντας την μέσα από τα κείμενα των εφημερίδων. Γίνεται αναφορά στα ζητήματα που απασχόλησαν τις αντιπροσωπείες και σε ποια από αυτά υπήρξε συμφωνία ή διαφωνία. Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η υπογραφή της συμφωνίας και παρουσιάζονται οι ομιλίες και οι συνεντεύξεις των πολιτικών ηγετών που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη της συμφωνίας. Ακόμη, εξετάζεται η θέση του Τύπου, τα σχόλια και η ερμηνεία του για την συμφωνία. Συνοψίζοντας, γίνεται αναφορά στην αποτελεσματικότητα της συμφωνίας και κατά πόσο εφαρμόστηκαν οι όροι της.

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Οι μελέτες για την συμφωνία της Βάρκιζας δεν αποτελούν αυτόνομο πεδίο έρευνας, αλλά εντάσσονται στην γενικότερη ιστοριογραφία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου. Ο τελευταίος έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας για πολλούς ιστορικούς, οι οποίοι μας έχουν κληροδοτήσει έναν τεράστιο όγκο μελετών. Με διάφορες ερμηνείες έχουν επιχειρήσει να προσεγγίσουν το ζήτημα. Κατά τις πρώτες μετεμφυλιακές δεκαετίες το ιστορικό αφήγημα παρουσίαζε τον εμφύλιο πόλεμο ως τους «τρεις γύρους», δηλαδή τις τρεις προσπάθειες του ΚΚΕ (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας) να καταλάβει βίαια την εξουσία. Η συμφωνία της Βάρκιζας αποτελούσε μονάχα μια παύση για ανασυγκρότηση και προετοιμασία για τον επόμενο «γύρο» που θα ακολουθούσε.[1] Εντούτοις, ύστερα από την δεκαετία του 1980 η προσέγγιση αυτή αρχίζει να αναθεωρείται. Σημαντικό ρόλο σε αυτό διαδραματίζει η διάθεση των αγγλικών και αμερικανικών αρχείων στους ερευνητές, οι οποίοι είχαν την δυνατότητα να αλιεύσουν νέα στοιχεία. Άλλωστε είναι γεγονός ότι η παραπάνω προσέγγιση στερείται επιστημονικότητας, ενώ κατά κύριο λόγο εξυπηρετούσε πολιτικούς σκοπούς.[2]

Άξιο αναφοράς αποτελεί το σύγγραμμα του Σπύρου Γασπαρινάτου «Απελευθέρωση, Δεκεμβριανά, Βάρκιζα», στο οποίο επιχειρεί μια εις βάθος ανάλυση της σημασίας της συμφωνίας της Βάρκιζας. Προσεγγίσει διάφορες πτυχές της συμφωνίας όπως: τα άρθρα και τους όρους της, αλλά και τον ρόλο και τη συμβολή των Βρετανών στην επίτευξη της. Επίσης, απαντά στο καίριο ερώτημα: εάν είχαν την πρόθεση και εν τέλει εάν τήρησαν την συμφωνία τα συμβαλλόμενα μέρη. Ο συγγραφέας επισημαίνει το γεγονός ότι με βάση τα συμφωνηθέντα δινόταν μια ευκαιρία για το τέλος των εχθροπραξιών, την ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής και εν τέλει την προαγωγή της ευημερίας στην χώρα. Για την μη τήρηση των συμφωνηθέντων θεωρεί υπαίτιες και τις δύο πλευρές. Παράλληλα, θεωρεί ότι «η εαμική παράταξη δεν εξήλθε η ηττημένη από τη διάσκεψη της Βάρκιζας». Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι τις υποχωρήσεις που το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) πραγματοποίησε στην Βάρκιζα όφειλε να τις

---

1 Βλ. ενδεικτικά: Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, *«Φωτιά και τσεκούρι!» Ελλάς 1946-1949 και τα προηγηθέντα*, Εστία, Αθήνα 1974.

2 Γιάννης Σακκάς, «Η ιστοριογραφία για τα Δεκεμβριανά: παλιά αφηγήματα, σύγχρονες ερμηνείες, νέες κατευθύνσεις» στο: Θανάσης Δ. Σφήκας – Λουκιανός Ι. Χασιώτης – Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου: από τον Λίβανο στην Αθήνα 1944,* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 297.

πραγματοποιήσει στην πράξη, εφόσον είχε ήδη ηττηθεί στρατιωτικά στην μάχη της Αθήνας.[3]

Στην παραπάνω άποψη αντιτίθεται ο Γιώργος Μαργαρίτης στο σύγγραμμα του «Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949». Σε αυτό επισημαίνει τις αρνητικές επιπτώσεις που είχε η συμφωνία της Βάρκιζας για το εαμικό κίνημα. Διαπιστώνει το γεγονός ότι η συμφωνία αποτέλεσε τον κυριότερο λόγο της ήττας που επακολούθησε. Η συνθηκολόγηση έδωσε την εντύπωση (σε ολόκληρη την ελληνική κοινωνία) της «άνευ όρων» παράδοσης του ΕΑΜ, με αποτέλεσμα την απώλεια ενός μεγάλου μέρους της υποστήριξης του λαού. Με δεδομένο ότι το ΕΑΜ αντλούσε την ισχύ του τόσο από τον ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) όσο και από την μαζική λαϊκή υποστήριξη η συμφωνία αποτέλεσε ένα ισχυρότατο πλήγμα. Παράλληλα, επισημαίνει ότι στην δεδομένη συγκυρία μια ευνοϊκότερη για το ΕΑΜ συμφωνία θα ήταν δύσκολο να επιτευχθεί. Τόσο η ήττα του Δεκεμβρίου όσο και οι δυσκολίες που συνεπάγονταν στην ενδεχόμενη επέκταση του πολέμου περιόριζαν τα διαπραγματευτικά ερείσματα της ηγεσίας του ΕΑΜ.4

Επιπλέον, ο Μιχάλης Λυμπεράτος στο σύγγραμμα του «Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου» προσθέτει ότι με την υπογραφή της συμφωνίας η ηγεσία του ΕΑΜ έδωσε «μεγάλες δυνατότητες» στους αντιπάλους της και άφησε απροστάτευτους τους αγωνιστές του ΕΛΑΣ. Ο συγγραφέας εξηγεί τους λόγους για τους οποίους ο Γιώργης Σιάντος και ο Δημήτρης (Μήτσος) Παρτσαλίδης (αντιπρόσωποι του ΚΚΕ στην Βάρκιζα) έδειξαν μεγάλη υποχωρητικότητα στις βρετανικές αξιώσεις. Ειδικότερα, οι τελευταίοι πίστευαν ότι η εξάπλωση της σύγκρουσης στην υπόλοιπη Ελλάδα θα οδηγούσε στην επικράτηση των ακραίων στοιχείων του ΚΚΕ και εν τέλει στη διάλυση του ΕΑΜ. Ακόμη, σημαντικότατο ρόλο διαδραμάτισε η έλλειψη τροφίμων και πυρομαχικών. Τέλος, καθοριστική ήταν η στάση των κομμουνιστικών γειτονικών κρατών, της Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας στο αίτημα για την ενίσχυση του ελληνικού αγώνα. Η διστακτικότητα τους σε συνδυασμό με την προηγούμενη άρνηση της ΕΣΣΔ (Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών) για οποιαδήποτε βοήθεια, ενίσχυσε την υποχωρητικότητα των ηγετών του ΕΑΜ, οι οποίοι γνώριζαν ότι η μετωπική σύγκρουση με τους Βρετανούς χωρίς την εξασφάλιση εξωτερικής βοήθειας θα οδηγούσε σε ανεπιθύμητα αποτελέσματα.

---

[3] Σπύρος Γασπαρινάτος, *Απελευθέρωση, Δεκεμβριανά, Βάρκιζα. Δεκεμβριανά Β΄, η συμφωνία της Βάρκιζας,* τμ. 2, Σιδέρης, Αθήνα 1998, σ. 270-277.

[4] Γιώργος Μαργαρίτης, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949*, τμ. 1, Βιβλιόραμα, Αθήνα [3]2001, σ. 77-85.

Ο Λυμπεράτος τονίζει ότι η υποχωρητικότητα του Σιάντου ήταν τόσο εμφανής που εξέπληξε ακόμη και τους Βρετανούς. Η πολιτική συμβιβασμού διασκέδασε τις ανησυχίες των Βρετανών και δημιούργησε την πεποίθηση ότι «οι Έλληνες αριστεροί διακατέχονταν από ηττοπάθεια». Παράλληλα, υπογραμμίζει ότι η στάση της ηγεσίας του ΕΑΜ στην Βάρκιζα αποτελούσε μια συνέχεια της πολιτικής που είχε εγκαινιάσει με τις συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας αλλά και αργότερα στις ημέρες της απελευθέρωσης. Δηλαδή, την αξιοποίηση της λαϊκής υποστήριξης και την διευθέτηση της κρίσης μέσω της κοινοβουλευτικής νομιμότητας. Άλλωστε, κατά τον Λυμπεράτο τα γεγονότα των Δεκεμβριανών «για την ηγεσία του ΚΚΕ δεν αποτέλεσαν ποτέ την επιδίωξη μιας μετωπικής ρήξης αλλά μια μορφή ένοπλης διαμαρτυρίας, στην οποία το ΕΑΜ εν πολλοίς σύρθηκε».

Επιπροσθέτως, επισημαίνει ότι το κείμενο της συμφωνίας αποτέλεσε «καταφανέστατη νίκη» της κυβερνητικής πλευράς. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το πρόχειρο και εσκεμμένα γεμάτο ασάφειες κείμενο έδινε την δυνατότητα στις επόμενες κυβερνήσεις να ερμηνεύουν τα άρθρα του ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα. Για παράδειγμα, στο άρθρο 7 που αναφέρεται στην εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων, τα κριτήρια επιλογής ήταν τόσο ασαφή, ώστε θα μπορούσε να εξισώσει τα δωσίλογα στοιχεία με τους οπαδούς του ΕΑΜ. Ως αποτέλεσμα, οι τελευταίοι θα αποκλείονταν από την απασχόληση στο δημόσιο. Ακόμη, στο ζήτημα της αμνηστίας η αποδοχή της κυβερνητικής απαίτησης, ουσιαστικά προστάτευε μόνο τα ανώτερα κομματικά στελέχη και απέκλειε από αυτήν το μεγαλύτερο μέρος της παράταξης. Ο Σιάντος αρχικά έδειχνε αποφασισμένος να μην παραιτηθεί από το αίτημα για πλήρη αμνηστία, καθώς είχε εντοπίσει ότι ήταν αδύνατη η απομόνωση του πολιτικού αδικήματος. Εντούτοις, υποχώρησε πιστεύοντας ότι έτσι θα διατηρούσε την συνοχή του ΕΑΜ. Εν τέλει, αποδείχθηκε ότι η υποχωρητικότητα του οδήγησε στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή στην συρρίκνωση του ΕΑΜ .[5]

Στον αντίποδα, ο Νίκος Μαρατζίδης και ο Στάθης Καλύβας στο σύγγραμμα τους «Εμφύλια πάθη. 23 + 2 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο» υποστηρίζουν πως η συμφωνία της Βάρκιζας δεν ήταν μια αρνητική εξέλιξη για την πορεία της αριστεράς. Αντίθετα, εκείνη απεικόνιζε τον συσχετισμό δυνάμεων μετά την ήττα του Δεκεμβρίου. Κατά την άποψη τους η απόκρυψη ενός μεγάλου μέρους του οπλισμού του ΕΛΑΣ[6], αλλά

---

[5] Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946,* Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006, σ. 68-74.

[6] Ως προς το ζήτημα της παράδοσης του οπλισμού από τον ΕΛΑΣ ισχύει το εξής παράδοξο: Το ΕΑΜ τήρησε αλλά και δεν τήρησε την συμφωνία ταυτόχρονα. Πιο συγκεκριμένα, παρέδωσε όλα τα όπλα αλλά

και η αποστολή μελών του στο στρατόπεδο εκπαίδευσης του Μπούλκες, στην Γιουγκοσλαβία (στην διάρκεια της «Λευκής τρομοκρατίας») αποτελούν ενδείξεις ότι δεν είχαν εγκαταλείψει το σχέδιο της βίαιης υφαρπαγής της εξουσίας. Παράλληλα, θεωρούν ότι το ΚΚΕ εφάρμοζε μια «διπλή στρατηγική», δηλαδή ενώ δήλωνε ότι σεβόταν τους δημοκρατικούς θεσμούς, υπόγεια τους υπονόμευε με τις παραπάνω ενέργειες.

Επιπρόσθετα, οι συγγραφείς αποδοκιμάζουν ένα μεγάλο μέρος της ιστοριογραφίας που κατά την γνώμη τους υιοθετεί ερμηνείες φιλικά προσκείμενες προς την αριστερά όπως για παράδειγμα: ότι τα μέλη του ΕΑΜ είχαν «αγκαλιάσει τον κοινοβουλευτισμό». Η επιχειρηματολογία τους στηρίζεται στην επαναστατική φύση του ΚΚΕ, ενώ καυτηριάζουν την θέση αυτή υπογραμμίζοντας ότι αποτελεί «την μοναδική περίπτωση κόμματος (και δη επαναστατικού) που αποστρεφόταν την εξουσία και κατέφευγε (επανειλημμένως μάλιστα) στα όπλα με το ζόρι, μόνο όταν το έσπρωχναν οι αντίπαλοί του».[7] Ως προς το ζήτημα της μη εφαρμογής της συμφωνίας ο Καλύβας επιρρίπτει ευθύνες και οι δύο πλευρές εξίσου. Η μεν κυβερνητική πλευρά «ανέχτηκε, και ενίοτε οργάνωσε» διώξεις κατά των μελών του ΕΑΜ, ενώ το ΕΑΜ απέκρυψε μέρος του οπλισμού, τροφοδοτώντας το κλίμα της δυσπιστίας. Ταυτόχρονα, τοποθετώντας τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο ως μέρος συγκριτικής ανάλυσης των εμφυλίων πολέμων, διαπιστώνει ότι ένα σημαντικό ποσοστό των συμφωνιών καταλήγει στην αποτυχία. Συμπεραίνει ότι η αποτυχία της οφείλεται «σε ένα εγγενές πρόβλημα όλων των εμφυλίων: την αδυναμία εξασφάλισης αξιόπιστων εγγυήσεων».[8] Στο πλαίσιο των θέσεων αυτών έχει αναπτυχθεί ένας γόνιμος διάλογος μεταξύ των ερευνητών που αντιπαραθέτουν την επιχειρηματολογία τους. Η αντιπαράθεση αυτή γίνεται έκδηλη στο άρθρο του Θανάση Σφήκα «ο ναρκισσισμός των μικρών πραγμάτων: περί σύγχυσης, ιστοριογραφίας και άλλων δαιμόνων». Στο επίκεντρο του άρθρου βρίσκεται μια έντονη κριτική προς το «αυτοπροσδιοριζόμενο ως νέο κύμα», εκπρόσωποι του οποίου είναι ο Μαρατζίδης και ο Καλύβας.[9]

Επιπροσθέτως, άξιο αναφοράς αποτελεί και το έργο του Μενέλαου Χαραλαμπίδη «Δεκεμβριανά 1944 - Η μάχη της Αθήνας». Σε αυτό ο συγγραφέας επισημαίνει την

και ακόμη περισσότερα από όσα όριζε το πρωτόκολλο της συμφωνίας για τα στρατιωτικά ζητήματα. Εντούτοις, απέκρυψε ένα μεγάλο μέρος του οπλισμού. Επομένως, ενώ τήρησε τυπικά την συμφωνία, παραβίασε το πνεύμα της συμφωνίας. Γασπαρινάτος, τμ. Β`, οπ. π., σ. 245-252.

7 Στάθης Ν. Καλύβας – Νίκος Μαρατζίδης, *Εμφύλια πάθη. 23 + 2 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο,* Μεταίχμιο, Αθήνα [2]2016, σ. 255-269.

8 Στάθης Ν. Καλύβας, «Η συμφωνία της Βάρκιζας», 17 Απριλίου 2011, https://www.kathimerini.gr/society/424280/i-symfonia-tis-varkizas/ (ανάκτηση: 5 Ιουνίου 2021).

9 Θανάσης Σφήκας, «Ο ναρκισσισμός των μικρών πραγμάτων: περί σύγχυσης, ιστοριογραφίας και άλλων δαιμόνων», *Μνημών,* τχ. 30, Αθήνα 2009, σ. 315-336· Θανάσης Σφήκας, «Μια άλλη συζήτηση που «μυρίζει ναφθαλίνη»: Ο Μελιγαλάς, το κονσερβοκούτι και η αναθεώρηση της ιστορίας», Ουτοπία, τχ. 69, Αθήνα 2006, σ. 167-175.

αδυναμία της συμφωνίας της Βάρκιζας να πετύχει τον σκοπό της και να επιφέρει την ομαλότητα. Σημειώνει το κλίμα τρομοκρατίας που επικράτησε αμέσως μετά την συνθηκολόγηση σε βάρος των μελών του ΕΑΜ. Οι όροι της συμφωνίας καταπατήθηκαν ήδη από τις πρώτες ημέρες μετά την υπογραφή της. Αμέσως πραγματοποιήθηκαν δίκες κατά των ανδρών και γυναικών του ΕΛΑΣ και της Πολιτοφυλακής. Επιπλέον, η βία από τα μέλη οργανώσεων όπως η Χ ή από την χωροφυλακή δρούσε ανεξέλεγκτη.[10]

Η Δανάη Γιαννοπούλου στο σύγγραμμα της «Η μάχη της προπαγάνδας, τα Δεκεμβριανά του 1944 μέσα από τον αθηναϊκό Τύπο» τονίζει τους λόγους που οδήγησαν τον Σιάντο στην συνθηκολόγηση. Αναφέρει τους κινδύνους που ελλόχευε η μη επίτευξη της συμφωνίας. Ακόμη, επισημαίνει την πίεση που δέχτηκε ο Σιάντος για να υπογράψει, τόσο από την στάση των Βρετανών όσο και από την «αδιαλλαξία» της κυβέρνησης.[11] Παρά το γεγονός ότι η συμφωνία της Βάρκιζας έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών και έχουν ήδη συγγραφεί πολλά αξιόλογα έργα, κάποιες πτυχές της δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς. Η παρουσία της συμφωνίας της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής ανήκει σε αυτήν την περίπτωση. Η εργασία αυτή θα επιχειρήσει να συμβάλει στην ανάδειξη αυτής της πτυχής.

[10] Μενέλαος Χαραλαμπίδης, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα [5]2020, σ. 321-328.

[11] Δανάη Γιαννοπούλου, *Η μάχη της προπαγάνδας. Τα Δεκεμβριανά του 1944 μέσα από τον αθηναϊκό Τύπο*, Ασίνη, Αθήνα 2014, σ. 341-344.

Λίγα λόγια για τον Τύπο

Η επιλογή των εφημερίδων που μελετήθηκαν για την παρούσα εργασία έχει στόχο να παρουσιάσει την εικόνα και την διάσταση των γεγονότων υπό την οπτική των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και να αναδείξει τις αντιλήψεις του πολιτικού φάσματος της δεδομένης περιόδου. Ήδη από το 1944 γίνονται εμφανείς στον Τύπο, η τομή ΕΑΜ και αντι-ΕΑΜ, ο διαχωρισμός ανάμεσα στην Δεξιά και την Αριστερά, καθώς επίσης και η αντιεαμική προπαγάνδα.[12] Για το λόγο αυτό επιλέχθηκαν εφημερίδες που να αντιπροσωπεύουν τον αριστερό - εαμικό, τον κεντρώο και τον ακροδεξιό - φιλοβασιλικό χώρο. Ταυτόχρονα, παρουσιάζεται τοπικός και αθηναϊκός Τύπος.

Στην παρούσα μελέτη τον εθνικιστικό και φιλοβασιλικό χώρο αντιπροσωπεύει η εφημερίδα *Μεγάλη Ελλάς*. Αποτελεί «επίσημο όργανο της ΚΕ της ΕΔΕΕ» (της Κεντρικής Επιτροπής της Εθνικής Δημοκρατικής Ένωσης Ελληνοπαίδων), της νεολαίας του ΕΔΕΣ (Ελληνικός Δημοκρατικός Εθνικός σύνδεσμος).[13] Είναι πρωινή εφημερίδα, εκδίδεται στην Αθήνα και έχει διευθυντή τον Ιωάννη Λάζαρη. Τα κύρια άρθρα συνήθως υπογράφονται από τον Λάζαρη και το υπόλοιπο μέρος της αποτελείται από ειδήσεις, γεγονότα και πολιτικά σχόλια. Μετά την απελευθέρωση κυκλοφορεί ανά δύο ημέρες, από αρχές μέχρι τα τέλη του Δεκεμβρίου διακόπτεται η κυκλοφορία της και επανακυκλοφορεί καθημερινά μέχρι και τον Φεβρουάριο του 1945.[14] Η *Μεγάλη Ελλάς* διατηρεί φιλικά διακείμενη προς την κυβέρνηση Πλαστήρα στάση και εκφράζει τον άκρατο αντικομμουνισμό. Με σκωπτικό και σαρκαστικό ύφος επικρίνει την εαμική πλευρά και γενικά υιοθετεί ακραίες θέσεις.[15]

Τον κεντρώο χώρο αντιπροσωπεύει η εφημερίδα *Ελευθερία,* η οποία αυτοπροσδιορίζεται ως «όργανο του Ελληνικού λαού και του απελευθερωτικού αγώνος». Πρώτη φορά εκδόθηκε τον Αύγουστο του 1944 ως ημιεπίσημο όργανο της κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Αποτελεί καθημερινή πρωινή εφημερίδα, εκδίδεται στην Αθήνα και κυκλοφορεί μέχρι και την ημέρα της εκτέλεσης του πραξικοπήματος των συνταγματαρχών

---

12 Στο ίδιο, σ. 18.

13 Η ΕΔΕΕ αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες οργανώσεις του ΕΔΕΣ με ισχυρή δράση. Σύμφωνα με το καταστατικό της πρώτο στόχο είχε: «νὰ συνενώση καὶ γαλουχίση τοὺς Ἑλληνόπαιδας καὶ Ἑλληνίδας σύμφωνα μὲ τὰ Ἐθνικά καὶ Δημοκρατικά ἰδεώδη καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήση εἰς τὰ μεγάλα πεπρωμένα τῆς φυλῆς διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος». Οντέτ Βαρών, *Ελληνικός νεανικός Τύπος 1941-1945*. Καταγραφή, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας/ Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1987, τ. 1, σ. λγ-λζ.

14 Βαρών, ο. π., σ. 11-14· Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 19.

15 *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 7 Ιανουαρίου 1945.

στις 21 Απριλίου του 1967. Διευθυντής και ιδιοκτήτης της *Ελευθερίας* ήταν ο Πάνος Κόκκας, ο οποίος ήταν δικηγόρος και διατηρούσε επαφές με τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή. Κατά την περίοδο της κατοχής συμμετείχε σε διάφορες μη εαμικές αντιστασιακές οργανώσεις. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο η *Ελευθερία* τάσσεται στο αντιεαμικό μέτωπο και λειτουργεί ως εκφραστής της κυβερνητικής – βρετανικής πλευράς, αποφεύγοντας να ασκήσει κριτική στην δεξιά και στις πολιτικές της και ενισχύοντας ένα αρνητικό κλίμα σε βάρος του ΕΑΜ.[16]

Στο αντιεαμικό μέτωπο τάσσεται και η μεγάλη απογευματινή εφημερίδα *Αθηναϊκά Νέα*, η οποία εκδίδεται στην Αθήνα από το 1931-1935, το 1935-1944, και το 1945. Τον Μάιο του 1945 εξελίσσεται στην εφημερίδα *Τα Νέα*, η οποία κυκλοφορεί μέχρι και σήμερα. Ως βενιζελική εφημερίδα εξέφραζε αντιμοναρχικά αισθήματα με έναν έκδηλο φόβο για το μέλλον της αβασίλευτης δημοκρατίας.[17]

Τον εαμικό Τύπο αντιπροσωπεύουν οι εφημερίδες *Ριζοσπάστης, Η φωνή της Ηπείρου* και η *Ελεύθερη Ελλάδα*. Ο *Ριζοσπάστης* είναι το επίσημο «όργανο της ΚΕ του ΚΚΕ» και εκφέρει τις επίσημες τοποθετήσεις του κόμματος. Ξεκίνησε την κυκλοφορία του το 1917 και συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι και σήμερα. Όσον αφορά την εξεταζόμενη περίοδο, τον Δεκέμβριο του 1944 διέκοψε την εκτύπωση της στο κέντρο της Αθήνας μέχρι και τις 15 Φεβρουαρίου, οπότε και επανακυκλοφόρησε μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας. Το διάστημα αυτό κυκλοφορούσε σε κάποιες από τις περιοχές που έλεγχε ο ΕΛΑΣ. Για την παρούσα εργασία μελετήθηκε η έκδοση Τρικάλων. Μότο της εφημερίδας αποτελεί: «Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!».[18] Το ίδιο μότο αναφέρει και *Η φωνή της Ηπείρου* ως «καθημερινό όργανο της οργάνωσης περιοχής Ηπείρου του κομμουνιστικού κόμματος Ελλάδας». *Η φωνή της Ηπείρου* εκδιδόταν στα Ιωάννινα. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο διατήρησε μια προπαγανδιστική υπέρ του ΕΑΜ στάση, έχοντας ταυτόχρονα επαναστατικό, και ξεσηκωτικό λόγο. Τέλος, η *Ελεύθερη Ελλάδα* αποτελεί «όργανο της ΚΕ του ΕΑΜ» της αντιπροσωπείας Αθήνα - Πειραιά. Ξεκίνησε την παράνομη έκδοση της στην Αθήνα το 1942, τον Μάρτιο του 1944 συνέχισε την έκδοση

---

16 Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 20· Νίκος Βεργέτης, *Η εφημερίδα Ελευθερία και η εικόνα που κατασκευάζει για το ΕΑΜ. Απελευθέρωση-Βάρκιζα,* διπλωματική εργασία, Αθήνα 2015, σ. 9-11.

17 Λουκια Δρούλια – Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου (1784-1974)*, τμ. Α', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών / Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008, σ. 127.

18 «Χρονολόγιο Ριζοσπάστη», https://www.rizospastis.gr/static.do?page=%2Fhistory%2Fr_history%2Fr_history-chron.jsp (ανάκτηση: 22 Μαΐου 2021).

της στο βουνό και επανακυκλοφόρησε τον Νοέμβριο στην Αθήνα. Το μότο της εφημερίδας είναι: «Θάνατος στο φασισμό! Λευτεριά στο λαό!».[19]

[19] Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 23.

Κεφάλαιο 1

Ιστορική αναδρομή: Από την συμφωνία του Λιβάνου στα Δεκεμβριανά

Η εμπειρία της κατοχής στην διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου δημιούργησε νέες συνθήκες στην κοινωνική και την πολιτική ζωή της Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, στην ελληνική περίπτωση με την έλευση των κατακτητών η «παλαιά» πολιτική ελίτ είτε διέφυγε από την Ελλάδα, είτε παρέμεινε ως απλός παρατηρητής ή ακόμη και συνεργάστηκε με τον κατακτητή, δημιουργώντας έτσι ένα «κενό εξουσίας». Το κενό αυτό κάλυψαν οι αντιστασιακές ομάδες, οι οποίες είχαν ευρεία λαϊκή αποδοχή λόγω της δράσης τους ενάντια στον κατακτητή. Η μεγαλύτερη αντιστασιακή ομάδα ήταν το ΕΑΜ, το οποίο είχε ιδρυθεί από κομμουνιστές και σοσιαλιστές.[20]

Ανάμεσα στις αντιστασιακές ομάδες υπήρχαν έριδες σε όλη την διάρκεια της κατοχής με αποκορύφωμα την εμφύλια σύγκρουση (Οκτώβριος του 1943 - Φεβρουάριος του 1944), όπου ο ΕΛΑΣ το στρατιωτικό σκέλος του ΕΑΜ συγκρούστηκε με την δεύτερη μεγαλύτερη αντιστασιακή ομάδα τον ΕΔΕΣ. Στις παραμονές της απελευθέρωσης το ΕΑΜ είχε καταφέρει να επικρατήσει στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας.[21]

Η επιρροή που είχε αποκτήσει το ΕΑΜ στην περίοδο της κατοχής (εαμοκρατία) αποτελούσε μεγάλο κίνδυνο για τα ζωτικά συμφέροντα των δυτικών συμμάχων και κυρίως των Βρετανών στην χώρα.[22] Ο ρόλος του ΕΑΜ στην άσκηση της εξουσίας θα έπρεπε να περιοριστεί στο ελάχιστο, ώστε να διαφυλαχθεί το καθεστώς της αστικής δημοκρατίας στην επερχόμενη μεταπολεμική περίοδο, γεγονός απαραίτητο για την προαγωγή των Βρετανικών συμφερόντων. Η άποψη αυτή έβρισκε σύμφωνη την εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, που βρισκόταν στο Κάιρο και αγωνιούσε παρακολουθώντας την άνοδο του ριζοσπαστισμού, ανήμπορη να επηρεάσει τις εξελίξεις.[23]

---

20 Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 17-20.

21 David H. Close (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση,* Φιλίστωρ, Αθήνα 2000, σ. 15-19.

22 Mark Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ. Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2008, σ. 509· Ηλίας Νικολακόπουλος, «Το μετέωρο βήμα προς την ομαλότητα: Φεβρουάριος 1945- Μάρτιος 1946», στο: Ηλίας Νικολακόπουλος – Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ο εμφύλιος πόλεμος 1946-1949,* Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε., Αθήνα 2012, σ. 23-27.

23 Προκόπης Παπαστρατής, «Η διαδικασία της Απελευθέρωσης, το πολιτικό προοίμιο του Δεκέμβρη», στο: Προκόπης Παπαστρατής - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα*

Η προσπάθεια παλινόρθωσης του παλαιού πολιτικού καθεστώτος στην μεταπολεμική πραγματικότητα ήταν δύσκολη υπόθεση, καθώς την εμπόδιζαν τα νέα δεδομένα που είχαν δημιουργηθεί την περίοδο του πολέμου. Φορείς της εξουσίας ήταν πλέον τρεις: η κυβέρνηση Ράλλη στην Αθήνα, η κυβέρνηση Παπανδρέου στο Κάιρο και η ΠΕΕΑ (Πανελλήνια Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), η λεγόμενη κυβέρνηση του βουνού.[24] Το πρώτο αποφασιστικό βήμα για την διευθέτηση του πολιτικού ζητήματος έγινε στο συνέδριο του Λιβάνου, που πραγματοποιήθηκε στις 17-20 Μαΐου του 1944.[25]

Στο συνέδριο προέδρευε ο Γεώργιος Παπανδρέου και παρευρέθηκαν εκπρόσωποι των αντιστασιακών ομάδων ΕΑΜ, ΕΔΕΣ και ΕΚΚΑ (Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωσις), εκπρόσωποι των αστικών πολιτικών κομμάτων και ο Βρετανός διπλωμάτης Reginald Leeper. Ο στόχος των Βρετανών και του Παπανδρέου στο συνέδριο ήταν να δημιουργηθεί μια κυβέρνηση εθνικής ενότητας στην οποία θα έπαιρναν μέρος όλα τα πολιτικά κόμματα και το ΕΑΜ. Κατά συνέπεια, αυτό θα οδηγούσε στην μείωση της δύναμης του ΕΑΜ, εφόσον την ΠΕΕΑ θα αντικαθιστούσε η κυβέρνηση εθνικής ενότητας και τον ΕΛΑΣ θα αντικαθιστούσε ένας τακτικός στρατός, που φυσικά θα έλεγχε η κυβέρνηση.[26] Ύστερα από τις διαπραγματεύσεις τριών ημερών η συμφωνία υπεγράφη από όλα τα συμβαλλόμενα μέλη.[27] Λίγους μήνες αργότερα στις 26 Σεπτεμβρίου υπογράφθηκε η Συμφωνία της Καζέρτας (το στρατιωτικό σκέλος της συμφωνίας του Λιβάνου), με την οποία όλες οι ένοπλες ομάδες θέτονταν υπό την διοίκηση του στρατηγού Ronald Scobie (ανώτατος διοικητής των συμμαχικών στρατευμάτων στην Ελλάδα), ενώ η διοίκηση της Αττικής τίθεντο υπό τον στρατηγό Παναγιώτη Σπηλιωτόπουλο.[28]

Οι συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας έχουν ιδιαίτερη σημασία όσον αφορά το ζήτημα της εξουσίας καθώς μεταβάλουν σε μεγάλο βαθμό την ισορροπία δυνάμεων εις βάρος του ΕΑΜ. Ωστόσο, η διακηρυχθείσα εθνική ενότητα όχι μόνο δεν πραγματοποιήθηκε, αντίθετα εντάθηκαν οι εμφύλιες συγκρούσεις ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και τα Τάγματα Ασφαλείας. Στον απόηχο της απελευθέρωσης οι συγκρούσεις ήταν οι πιο «αιματηρές της Κατοχής». Σύμφωνα με τον καθηγητή ιστορίας Πολυμέρη Βόγλη το

Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, στα πρακτικά συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2016, σ. 547-556.

24 Μαργαρίτης, ό. π., σ. 65.

25 Για το κείμενο της συμφωνίας του Λιβάνου βλ. *Το ΚΚΕ επίσημα κείμενα 1940-1945*, 5ος τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σ. 398-403.

26 Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 27.

27 Η απόφαση των εκπροσώπων του ΕΑΜ να υπογράψουν την συμφωνία έφερε αντιδράσεις στους κύκλους του ΕΑΜ, ενώ κατηγορήθηκαν ότι έδειξαν μεγάλη υποχωρητικότητα στις διαπραγματεύσεις· βλ. Κώστας Κωστής, *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας. Η διαμόρφωση του ελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Πατάκη, Αθήνα 2014, σ. 687 – 689.

28 Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 29-32.

γεγονός αυτό οφείλεται σε μια ανάγκη τόσο για το ΕΑΜ όσο και για τους αντιπάλους του να ισχυροποιήσουν την θέση τους ώστε να διαδραματίσουν αποφασιστικότερο ρόλο στην μεταπολεμική πραγματικότητα. Ύστερα, από τις συγκρούσεις οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ είχαν αδιαμφισβήτητη υπεροχή σε όλη σχεδόν την Ελλάδα.[29]

Στις 2 Σεπτεμβρίου η κυβέρνηση Παπανδρέου και το ΕΑΜ ήρθαν σε συμφωνία και συγκρότησαν κυβέρνηση εθνικής ενότητας. Στην πραγματικότητα όμως η εθνική ενότητα δεν ήταν παρά μόνο μια ουτοπία. Γύρω από τον Παπανδρέου συσπειρωθήκαν όσοι είχαν λόγους να εχθρεύονται το ΕΑΜ. Τις δύο πλευρές χώριζε η αμοιβαία καχυποψία και το μίσος που είχε ριζωθεί από την περίοδο της κατοχής.[30] Το κλίμα αυτό γίνεται έκδηλο από τις εκκλήσεις του Παπανδρέου προς το Λονδίνο για την αποστολή στρατευμάτων στην Ελλάδα. Σε μια εκ των οποίων αναφέρει:

> « [...] το Ελληνικόν Κράτος ήτο άοπλον και τα όπλα ευρίσκοντο εις τας χείρας οργανώσεων αντιπροσωπευουσών μόνον μίαν μειονότητα. Το πρόγραμμα του ήτο να ανατρέψη την κατάστασιν ταύτην και να εξασφάλιση τον έλεγχον του Κράτους επί των ενόπλων δυνάμεων, τουτέστι του Στρατού, της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας. Ήτο ανάγκη διά τον σκοπόν αυτόν να δημιουργηθή Εθνικός Στρατός και Αστυνομία, και διά να επιτευχθή τούτο η ένοπλος βοήθεια των Βρετανών θα ήτο αναγκαία».[31]

Παράλληλα, ο Σπηλιωτόπουλος συγκρότησε τον Εθνικό Στρατό Αθηνών, ο οποίος είχε αντιεαμικό χαρακτήρα, καθώς επανδρώθηκε από άνδρες που συμμετείχαν σε αστικές ή αντικομμουνιστικές οργανώσεις όπως η Χ και ο ΕΔΕΣ Αθηνών. Εντωμεταξύ, οι συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων αυτών και του ΕΑΜ συνεχίζονταν. Στις 12 Οκτωβρίου τα γερμανικά στρατεύματα αποχώρησαν από την Ελλάδα και έξι ημέρες αργότερα έφθασε στην Αθήνα η ελληνική κυβέρνηση συνοδευόμενη από βρετανικά στρατεύματα. Το κλίμα στην Αθήνα ήταν γιορτινό.[32] Παρά το γεγονός ότι το ΕΑΜ είχε την δυνατότητα να καταλάβει την εξουσία πριν την έλευση της κυβέρνησης από το Κάιρο δεν το έπραξε, ο φόβος του αστικού κόσμου για κομμουνιστικό πραξικόπημα δεν επαληθεύθηκε.[33]

Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο διαδραματίζονταν εξελίξεις που θα επηρέαζαν άμεσα την τύχη της Ελλάδας. Στις 9 Οκτωβρίου συναντήθηκαν στην Μόσχα ο Βρετανός Πρωθυπουργός Winston Churchill και ο Σοβιετικός ηγέτης Joseph Stalin. Σκοπός της

---

[29] Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην κατοχή 1941-1944,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 150-152.
[30] Μαργαρίτης, ό. π., σ. 66.
[31] Γεώργιος Παπανδρέου, *Η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Το Βήμα βιβλιοθήκη, 2009, σ. 225-229.
[32] Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 34-37.
[33] Πολυμέρης Βόγλης, ό. π., σ. 165.

συνάντησης τους ήταν να διευθετήσουν με διπλωματικά μέσα την σφαίρα επιρροής της κάθε δύναμης στην περιοχή των Βαλκανίων. Στην «συμφωνία των ποσοστών», όπως ονομάστηκε η Ελλάδα τάχθηκε στη βρετανική σφαίρα.[34]

Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας όταν ανέλαβε τα καθήκοντα της ήρθε αντιμέτωπη με τεράστια προβλήματα, καθώς οι καταστροφές που έγιναν την περίοδο του Β΄ παγκοσμίου πολέμου ήταν ανυπολόγιστες. Καταστροφές υπέστησαν βιομηχανικές και λιμενικές εγκαταστάσεις, το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο. Η αγροτική παραγωγή είχε μειωθεί σημαντικά όπως και η κτηνοτροφία, ενώ η ανεργία είχε αυξηθεί κατακόρυφα. Το νόμισμα είχε υποστεί υπερπληθωρησμό και η μαύρη αγορά ανθούσε.[35] Η έλλειψη τροφίμων εξακολουθούσε να ταλανίζει τον πληθυσμό. Τα τρόφιμα προέρχονταν κυρίως από την Βρετανία ως βοήθεια. Απόρροια αυτού του γεγονός ήταν η πλήρη εξάρτηση του πληθυσμού από το Λονδίνο, το οποίο δεν δίστασε να εκμεταλλευθεί την επισιτιστική ανάγκη του πληθυσμού για πολιτικούς σκοπούς.[36]

Ένα ζήτημα που απασχολούσε έντονα το μεγάλο μέρος του πληθυσμού ήταν η τιμωρία των δωσίλογων. Η Ελλάδα αποτέλεσε την μοναδική ευρωπαϊκή χώρα που δεν πραγματοποίησε μαζικές εκτελέσεις κατά των συνεργατών του κατακτητή στις ημέρες της απελευθέρωσης.[37] Μάλιστα με επίσημο μήνυμα το ΚΚΕ προέτρεπε τον λαό να μην προβεί σε πράξεις εκδίκησης, ώστε να διατηρηθεί η εθνική ενότητα. Η μετριοπάθεια που δείχνει το ΕΑΜ τις ημέρες της απελευθέρωσης δείχνει την πρόθεση του να σεβαστεί τις συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας.

Ωστόσο, διάφορα γεγονότα πυροδοτούσαν την ήδη φορτισμένη κατάσταση, η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων δεν έφερε την νηνεμία στην χώρα. Στις 15 Οκτωβρίου άντρες που ανήκαν σε δωσιλογικές οργανώσεις και βρίσκονταν υπό περιορισμό πυροβόλησαν κατά διαδηλωτών του ΕΑΜ με αποτέλεσμα να υπάρξουν 9 θάνατοι και 82 τραυματισμοί. Η ηγεσία του ΕΑΜ αποφάσισε να μην προχωρήσει σε αντίποινα. Πίστευε ότι οι αντίπαλοι τους επιδίωκαν την ένοπλη αντιπαράθεση, καθώς

---

[34] Για την συμφωνία των ποσοστών βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου,* Πατάκη, Αθήνα [14]2019, σ. 75-77.

[35] Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 44-47· Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονη Ελλάδας,* τμ. Γ΄, Πατάκη, Αθήνα 1997, σ. 425-426.

[36] Βόγλης, ό. π., σ. 152-153. Είναι γεγονός ότι με το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών συγκρούσεων και μέχρι την πραγματοποίηση της ανακωχής η διανομή της επισιτιστικής βοήθειας γινόταν μόνο σε περιοχές ελεγχόμενες από την κυβέρνηση και τους Βρετανούς. Σύμφωνα με τον Βόγλη τα τρόφιμα έγιναν μέσο για να ισχυροποιήσει η κυβέρνηση την εξουσία της στην ύπαιθρο. Στο ίδιο· David H. Close, *The origins of the Greek civil war*, London 1995, σ. 141.

[37] Χαραλαμπίδης, ό. π., 45.

εκείνη θα οδηγούσε στην επέμβαση των Βρετανών, την διάλυση της κυβέρνησης εθνικής ενότητας και την κατάληψη της εξουσίας πραξικοπηματικά.[38]

Από την άλλη πλευρά οι εκπρόσωποι της αστικής τάξης παρακολουθούσαν με τρόμο την στρατιωτική υπεροχή του ΕΛΑΣ και πίστευαν ότι «μόλις ἡ Ἑλλάς θα ἀπελευθερωνόταν ἀπό τον ξένο εἰσβολέα, θα ἔπρεπε να την ἀπαλάξουν και από τους Ἕλληνες που την ἐκμεταλλεύονταν στον οἰκονομικό τομέα».[39] Γίνεται, επομένως, εύκολα αντιληπτό ότι η αμοιβαία καχυποψία για την υφαρπαγή της εξουσίας δημιουργούσε μια εκρηκτική ατμόσφαιρα, στην οποία μια σπίθα μόνο αρκούσε για να οδηγήσει στη σύγκρουση.

Στις 4 Νοεμβρίου απέδρασαν από τις Φυλακές Συγγρού 720 περίπου κρατούμενοι η πλειοψηφία των οποίων ήταν κατηγορούμενοι για δωσιλογισμό. Η ατιμωρησία των δωσίλογων, οι οποίοι εξακολουθούσαν να επανδρώνουν τον κρατικό μηχανισμό[40] αλλά και να διατηρούν τα κατοχικά τους κέρδη,[41] έφερε την αγανάκτηση στον λαό. Ο ΕΛΑΣ από κοινού με την Εθνική πολιτική άρχισαν να συλλαμβάνουν άτομα που θεωρούσαν ότι είχαν συνεργαστεί με τον κατακτητή και να τους παραδίδουν στις αρχές μαζί με φακέλους που είχαν ενοχοποιητικά στοιχεία. Οι παράνομες αυτές συλλήψεις δημιουργούσαν εντάσεις στην κυβέρνηση, ανάμεσα στους εαμικούς και μη εαμικούς υπουργούς.[42]

Λόγοι και αφορμές εντάσεων υπήρξαν αρκετές, όμως το αποκορύφωμα που οδήγησε στην σύγκρουση των Δεκεμβριανών ήταν η κρίση της αποστράτευσης. Ο Παπανδρέου έθεσε το ζήτημα της αποστράτευσης των αντιστασιακών οργανώσεων για την δημιουργία εθνικού στρατού, σύμφωνα με όσα υπογράφθηκαν στην Καζέρτα. Η κρίση εντάθηκε ως αποτέλεσμα των ατελέσφορων διαπραγματεύσεων για την αναλογία των εαμικών δυνάμεων στον εθνικό στρατό, αλλά και την αποστράτευση ή όχι της 3ης Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού λόχου. Ουσιαστικά το ΕΑΜ ζητούσε οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ να έχουν ίση αναλογία με τις υπόλοιπες δυνάμεις στον εθνικό στρατό. Παράλληλα, στο χρονικό διάστημα μέχρι την δημιουργία του εθνικού στρατού στην χώρα θα παρέμεναν οπλισμένα τα μέλη της Ορεινής Ταξιαρχίας και του Ιερού λόχου αλλά και οι βρετανικές δυνάμεις, τη στιγμή που ο ΕΛΑΣ όφειλε να αποστρατευθεί. Το γεγονός αυτό όπως ήταν φυσικό δημιουργούσε ανασφάλεια στα μέλη του ΕΑΜ.

---

38 Στο ίδιο, σ. 45-47.
39 Αβέρωφ-Τοσίτσας, ό. π., σ.145-147.
40 Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 47-48.
41 Γιανοπούλου, ό. π., σ. 47-50.
42 Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 49.

Ταυτόχρονα, τις διαπραγματεύσεις υπονόμευε η αδιάλλακτη στάση των Βρετανών. Η στάση των τελευταίων γίνεται έκδηλη από τα γραφόμενα του Churchill σε υπόμνημα του προς τον Robert Anthony Eden:

> Κατά την άποψη μου έχοντας πληρώσει ένα τέτοιο τίμημα προς την Ρωσία για να έχουμε απόλυτη ελευθερία κινήσεων στη Ελλάδα, δεν θα έπρεπε να διστάσουμε να χρησιμοποιήσουμε τα βρετανικά στρατεύματα για να υποστηρίξουμε την βασιλική κυβέρνηση της Ελλάδος υπό τον κύριο Παπανδρέου. [...] Προβλέπω σίγουρα ένοπλη σύγκρουση με το ΕΑΜ και δεν θα πρέπει να οπισθοχωρήσουμε σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, [...].

Μάλιστα ο συμβιβασμός που επιτεύχθηκε ανάμεσα στον Παπανδρέου και τον Σιάντο (γραμματέα του ΚΚΕ) στις 20 Νοεμβρίου προσέκρουσε στην αρνητική στάση της Βρετανίας. Ο συμβιβασμός περιλάμβανε την «επ' αόριστον» άδεια των ανδρών της Ορεινής Ταξιαρχίας με την παράλληλη αποστράτευση του ΕΛΑΣ.[43]

Ύστερα από τις αδιέξοδες διαπραγματεύσεις που πραγματοποιήθηκαν έως τα τέλη του Νοεμβρίου, ο Scobie έχοντας εξουσιοδότηση από τον Παπανδρέου εξέδωσε την 1η Δεκεμβρίου διαταγή αφοπλισμού των αντάρτικων δυνάμεων. Η ηγεσία του ΕΑΜ αρνήθηκε την αποστράτευση του ΕΛΑΣ και το βράδυ της ίδιας ημέρας οι υπουργοί του παραιτήθηκαν.[44] Παράλληλα, ανήγγειλε συγκέντρωση διαμαρτυρίας για τις 3 Δεκεμβρίου και γενική απεργία την επόμενη ημέρα. Το συλλαλητήριο πραγματοποιήθηκε παρά την κυβερνητική απαγόρευση και κατέληξε σε βίαιη καταστολή με αποτέλεσμα τον θάνατο 30 διαδηλωτών και των τραυματισμό αρκετών άλλων. Με τα γεγονότα αυτά ως αφετηρία θα ξεκινήσει η «μάχη της Αθήνας» ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και το συνασπισμένο αντιεαμικό μέτωπο, με το οποίο συμπαρατάχτηκαν οι Βρετανικές δυνάμεις.[45]

Για πολλές δεκαετίες τα Δεκεμβριανά παρουσιάζονταν από τους εθνικόφρονες ως ο "δεύτερος γύρος" της προσπάθειας του ΚΚΕ να καταλάβει βίαια την εξουσία. Η τεκμηρίωση αυτής της θέσης βασιζόταν τόσο στην πολιτική θεωρία του κομμουνισμού, όσο και στην «σκληρή ἐξολόθρευση ὅλων τῶν ἄλλων ἀντιστασιακών ὀργανώσεων» στην περίοδο της κατοχής.[46] Ωστόσο, η σύγχρονη ιστοριογραφία θεωρεί την άποψη αυτή ως την αναδρομική οπτική των νικητών του πολέμου.[47] Πολλοί μελετητές, όπως ο Ρίζας και η Γιαννοπούλου συμφωνούν στο γεγονός ότι οι συγκρούσεις του Δεκεμβρίου δεν ήταν

---

[43] Στο ίδιο, σ. 53-57.
[44] Γιανοπούλου, ό. π., σ. 105-111.
[45] Καλύβας - Μαρατζίδης, ό. π., σ. 216.
[46] Αβέρωφ, ό. π., σ. 168.
[47] Βόγλης, ό. π., σ. 166-167.

αποτέλεσμα της προσπάθειας του ΕΑΜ να καταλάβει πραξικοπηματικά την εξουσία.[48] Με την θέση αυτή διαφωνούν ο Καλύβας και ο Μαρατζίδης, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το ΚΚΕ δεν εγκατέλειψε ποτέ την πολιτική της βίαιης υφαρπαγής της εξουσίας, αλλά ο στόχος του ήταν να διαμορφώσει τις συνθήκες που θα επέτρεπαν την κατάληψη της εξουσίας.[49]

Αρκετές ερμηνείες έχουν δοθεί για να απαντήσουν στο ερώτημα: τι οδήγησε εν τέλει στην ένοπλη σύγκρουση του Δεκεμβρίου; Είναι φανερό ότι το μίσος των εχθροπραξιών της κατοχικής περιόδου και η αμοιβαία καχυποψία στο εσωτερικό της χώρας για την βίαιη υφαρπαγή της εξουσίας εμπόδιζε την εξεύρεση πολιτικής λύσης. Σύμφωνα με τον ιστορικό Μενέλαο Χαραλαμπίδη, τον κύριο παράγοντα διαδραμάτισε η μετατροπή του ζητήματος σε διεθνή πρόβλημα μέσω της βρετανικής επεμβατικότητας.[50]

---

[48] Στο ίδιο, σ. 169· Σωτήρης Ρίζας, *Απ΄ την απελευθέρωση στον εμφύλιο,* Καστανιώτη, Αθήνα 2011, σ. 73· Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 344-345· Σπύρος Γασπαρινάτος *Απελευθέρωση, Δεκεμβριανά, Βάρκιζα. Απελευθέρωση Δεκεμβριανά Α΄,* τμ. 1, Σιδέρης, Αθήνα 1998, σ. 388-389· Μαργαρίτης, ό. π., σ. 66-67· Close, *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος,* ό. π., σ. 74-75· Θανάσης Δ. Σφήκας, «Ποιός σας είπε να σηκώσετε άρματα να δυστυχήσετε; Η Βρετανία, η Σοβιετική Ένωση και το ΕΑΜ, 1941-1944», *Ουτοπία,* τχ. 63, τμ. 31, Αθήνα 2005, σ. 195-201.

[49] Καλύβας - Μαρατζιδης, ό. π., σ. 233 -236.

[50] Χαραλαμπίδης, ό. π., σ. 329-334.

Κεφάλαιο 2

Η περίοδος της ανακωχής

Α. Η σύναψη της ανακωχής

Η «μάχη της Αθήνας» διήρκεσε 37 ημέρες (υπολογίζοντας και τις μάχες τις υποχώρησης) και έληξε με την στρατιωτική ήττα του ΕΛΑΣ.[51] Ο *Ριζοσπάστης* έγραψε για για τον σαράντα ημερών πόλεμο του ελληνικού λαού ενάντια στα βρετανικά στρατεύματα, σημειώνοντας ότι «μὲ κατάνυξη θὰ προφέρεται από τ' ἀγγόνια τῶν ἀγγονιῶν μας». Προσθέτει ότι «θἀποτελεῖ μιάν ἀπὸ τὶς θλιβερώτερες, ἀλλά μαζί καὶ ἡρωϊκώτερες σελίδες τῆς σύγχρονης ἱστορίας». Εξήγησε ότι θα αποτελεί ένα ηρωικό ορόσημο, διότι ένας μικρός λαός ύστερα από τα δεινά της κατοχικής περιόδου είχε το σθένος να ορθώσει το ανάστημα του ενάντια «στην ντόπια παράταξη της ἀντίδρασης» και να υπερασπιστεί τα δημοκρατικά του δικαιώματα και την ανεξαρτησία του. Θλιβερό ορόσημο θα αποτελεί διότι:

> «ἡ παράταξη αὐτή κατόρθωσε νὰ παρασύρει μιὰ σύμμαχο ἐπικράτεια σὲ μιάν ἀνοιχτή ἔνοπλη ἐπέμβαση ἐνάντια στὸ μαρτυρικό λαό μας, ποὺ ὡστόσο ἀγωνίστηκε και ἀγωνίζεται γιὰ τὴ συμμαχική ὑπόθεση.»[52]

Στις 3 Ιανουαρίου τον Παπανδρέου αντικατέστησε στην πρωθυπουργία ο Νικόλαος Πλαστήρας. Δύο ημέρες αργότερα οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από την Αθήνα. Η συνθηκολόγηση για εκείνους φαινόταν μονόδρομος. Σε αντίθετη περίπτωση, οι δυνάμεις τους, που υποχωρούσαν θα κινδύνευαν, καθώς θα έπρεπε να διανύσουν περίπου διακόσια με τριακόσια χιλιόμετρα με τα πόδια για να φτάσουν στην κοντινότερη βάση τους και να ανασυνταχθούν. Από την άλλη πλευρά για τους Βρετανούς, η σύναψη ανακωχής φαινόταν η πιο συμφέρουσα λύση. Με την στρατιωτική τους επιτυχία θα μπορούσαν να πετύχουν μια πολιτική συμφωνία υπό ευνοϊκούς όρους. Δεν επιδίωκαν να συνεχίσουν τον πόλεμο γενικεύοντας τον σε όλη την Ελλάδα, καθώς αυτό θα είχε μεγάλο κόστος.[53] Το κόστος δεν ήταν μονάχα οικονομικό, καθώς η αντίδραση της βρετανικής κοινής γνώμης, η οποία ήδη ήταν σφοδρή, θα στοίχιζε πολιτικά στην κυβέρνηση Churchill.[54] Παράλληλα, και οι υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τον ΕΛΑΣ χωρίς την Βρετανική ενίσχυση. Κατά συνέπεια,

---

51 Στο ίδιο, σ. 271.
52 *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 15 Ιανουαρίου 1945.
53 Μαργαρίτης, ό. π., σ. 77.
54 Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 293.

η ανακωχή ήταν μια κοινή ανάγκη, που οδήγησε σε διαπραγματεύσεις στις 9 Ιανουαρίου στο στρατηγείο του Scobie. Οι εκπρόσωποι του ΕΛΑΣ αποδέχθηκαν τους όρους που έθεσε ο Scobie και εκκένωσαν εκτεταμένες εδαφικές ζώνες, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάσεις για τα βρετανικά στρατεύματα για τυχόν μελλοντικές επιχειρήσεις.[55]

Η *Μεγάλη Ελλάς* με αδιαλλαξία και χλευαστικό ύφος απορρίπτει κάθε περίπτωση συνδιαλλαγής με τους «αἱμοδιψεῖς τρομοκράται».[56] Επικρίνει το θράσος που επέδειξε το ΕΑΜ διατυπώνοντας προκλητικές αξιώσεις. Τους χαρακτηρίζει «ἀλήτες», «λωποδύτες» και καταγγέλλει ότι δολοφόνησαν και κατέστρεψαν τις οικίες έντιμων ανθρώπων, διότι δεν δέχθηκαν «ὡς ἔμβλημα τὸ ἄναρχο κομμουνιστικόν μίασμα». «Καμιά αμνηστεία δὲν χωρεῖ κανένας οἴκτος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ». Η μόνη αποδεκτή λύση σύμφωνα με την *Μεγάλη Ελλάς* είναι ο σχηματισμός μιας ισχυρής κυβέρνησης που θα τους «συντρίψῃ», ώστε να «γλυτώσουμε μιὰ γιὰ πάντα καὶ νὰ βροῦμε, ἐπιτέλους την ἡσυχία και τὴν ἐλευθερία μας».[57] Για την *Μεγάλη Ελλάς* ο ιστορικός Χρήστος Χατζηιωσήφ αναφέρει ότι ανήκει στις εφημερίδες, οι οποίες έχοντας ως στόχο την αντικομουνιστική προπαγάνδα «υπερασπιζόταν ευθέως τους ένοπλους συνεργάτες των Γερμανών». Προσθέτει ότι η αρθρογραφία της εφημερίδας επιχειρούσε την ανατροπή του ρόλου του θύματος και του θύτη, ταυτίζοντας το ΕΑΜ με τους Βούλγαρους και αποδίδοντας τους ακόμη και φανταστικές πράξεις βίας για την διάρκεια της κατοχής.58 Το μένος που εκφράζει η *Μεγάλη Ελλάς* (η εφημερίδα του ΕΔΕΣ) ενάντια στο ΕΑΜ, εξηγείται από το μίσος που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στις δύο οργανώσεις λόγω των ένοπλων συγκρούσεων που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο της κατοχής.

Τα *Αθηναϊκά Νέα* σημειώνουν ότι είναι επιτακτική η ανάγκη να εξέλθει ταχύτατα η χώρα από την οδυνηρή κατάσταση που βρίσκεται, λόγω του εμφυλίου πολέμου. Έχοντας μάλιστα την στήριξη των μεγάλων συμμάχων τους θα πρέπει όλοι να εργασθούν, ώστε να μετατρέψουν την Ελλάδα σε ένα σύγχρονο κράτος, αντάξιο του ιστορικού της παρελθόντος. Παράλληλα, τονίζει την ανάγκη να τιμωρηθούν παραδειγματικά εκείνοι οι οποίοι έφεραν την χώρα σε αυτήν την κατάσταση, ώστε να να αποφευχθούν στο μέλλον όμοια εγκλήματα.59

---

55 Μαργαρίτης, ό. π., σ. 78.

56 *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1945, «Να συντριβούν».

57 Στο ίδιο.

58 Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Δεκέμβρης 1944. Τέλος και αρχή», στο: Χρήστος Χατζηιωσήφ – Προκόπης Παπαστρατής (επιμ.), Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα. Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή – Αντίσταση 1940-1945, Γ΄ τόμος, Βιβλιόραμα Αθήνα 2007, σ. 382-383.

59 *Αθηναϊκά Νέα,* Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 1945.

Στον αντίποδα *η Φωνή της Ηπείρου* τονίζοντας ότι η πολιτική κρίση βρίσκεται σε όξυνση στηρίζει την πραγματοποίηση ανακωχής, διατηρώντας εντούτοις, μια στάση προτρεπτική για αγώνα ενάντια στην «ἀντίδραση».60 Κατηγορεί τον Πλαστήρα, τον οποίο χαρακτηρίζει «σατανικό μάγειρα τῶν πραξικοπημάτων», ότι από κοινού με τους «δολοφόνους» Leeper και Scobie θανατώνουν τους άνδρες του ΕΛΑΣ, αλλά και τον λαό της Αθήνας και του Πειραιά. Συνεχίζει, οι «ἡγέτες του Ἔθνους, οἱ ἀρχηγοί τοῦ Ελληνικοῦ Λαοῦ» αποχώρησαν από την Αθήνα για να σταματήσουν οι καταστροφές και οι θάνατοι του άμαχου πληθυσμού.61 Προσθέτει ότι το γεγονός αυτό αποδεικνύει το ενδιαφέρον και την αφοσίωση τους στον λαό. Επίσης, ενεργούν ώστε να έρθουν σε συμφωνία, δέχονται ακόμη και τους όρους των Βρετανών, ώστε να δώσουν τέλος στην κρίση.

Στη συνέχεια, καταγγέλλει ότι ο Πλαστήρας απειλεί να καταλάβει την Ελλάδα σε λίγες εβδομάδες, ενώ ο Scobie αποσύρει τους όρους και στέλνει θωρακισμένες μονάδες και εκτός Αττικής.62 Ο «λαοπνίχτης στρατηγός»63 [ο Scobie] δήλωσε πως αρμόδια για την παύση των εχθροπραξιών είναι η αγγλική κυβέρνηση και θα χρειαστεί χρόνος για να μελετήσει το ζήτημα της ανακωχής και να δώσει την απάντηση της. Σύμφωνα με την *Φωνή της Ηπείρου* ο Άγγλος στρατηγός σκόπιμα παρατείνει την κατάσταση για να πετύχει στρατιωτικές νίκες. Σκοπός του είναι να τσακίσει το λαϊκό κίνημα, να αιματοκυλίσει τον «πολυβασανισμένο μας» λαό, να επιβάλει φασιστική δικτατορία και ταπεινωτικούς όρους ανακωχής.64 Από την άλλη πλευρά, συμπληρώνει ότι οι «ἡγέτες τοὺ ἔθνους μὰς»65 επέδειξαν κάθε δυνατή προσπάθεια για συνεννόηση και συμφιλίωση με τον παλαιό πολιτικό κόσμο. Κίνητρο τους ήταν το εθνικό συμφέρον και η επίτευξη της εθνικής ενότητας για μια ειρηνική και δημοκρατική ζωή. Προσθέτει ότι η υποχωρητικότητα που επέδειξαν οι ηγέτες μας, οδήγησαν στις συμφωνίες αλλά και στην ελπίδα για την ομαλή ζωή. Η «ἀντίδραση» που απείχε αλλά και πολέμησε τον τρίχρονο αγώνα μας, έχοντας την αγγλική στήριξη ακυρώνει τις συμφωνίες. Οι «ἡγέτες μὰς» τους καλούν να τερματίσουν τις αντιλαϊκές τους ενέργειες και να επιτρέψουν στον λαό να αποφασίσει για την τύχη του. Ακόμη, καλούν τους Άγγλους να σταματήσουν να επεμβαίνουν στα εσωτερικά ζητήματα

60 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 10 Ιανουαρίου 1945.
61 Στο ίδιο.
62 Στο ίδιο.
63 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 11 Ιανουαρίου 1945.
64 Στο ίδιο.
65 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 12 Ιανουαρίου 1945.

της χώρας μας. Παράλληλα, το ΕΑΜ, ο ΕΛΑΣ και το ΚΚΕ επιδιώκοντας την ειρήνευση έστειλαν αντιπροσώπους στο στρατηγείο του Scobie για την επίτευξη συμφωνίας.[66]

Στις 11 Ιανουαρίου, ύστερα από σύντομες διαπραγματεύσεις υπεγράφη ανακωχή ανάμεσα στον Scobie και στους Γ. Ζέβγο, Μ. Παρτσαλίδη, Θ. Μακρίδη και Α. Αθηνέλη ως εκπροσώπους της ΚΕ του ΕΛΑΣ. Το σύμφωνο της εκεχειρίας υπογράφεται ως προϋπόθεση για τον γενικότερο διακανονισμό των υφιστάμενων ζητημάτων. Σε αυτό οριζόταν η κατάπαυση των εχθροπραξιών αλλά και η εκκένωση μιας σημαντικής σε έκταση περιοχής από τον ΕΛΑΣ που περιλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της Στερεάς Ελλάδας, ένα μέρος του νομού Μαγνησίας, την Θεσσαλονίκη και την βόρεια Πελοπόννησο. Τέλος, όριζε την αμοιβαία ανταλλαγή αιχμαλώτων για τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Στην ουσία το ζήτημα των ομήρων δεν διευθετήθηκε καθώς η αντιπροσωπεία του ΕΛΑΣ ήταν αμετακίνητη στις θέσεις της. Προκειμένου να μην διακυβευθεί η υπογραφή της ανακωχής οι Βρετανοί διαπραγματευτές εξασφάλισαν την απομάκρυνση του ΕΛΑΣ από την Αττική και την ανταλλαγή των Βρετανών αιχμαλώτων. Το γεγονός αυτό δυσαρέστησε τόσο την ελληνική κυβέρνηση όσο και βρετανικό Συμβούλιο Πολέμου.[67]

Είναι γεγονός ότι η απόφαση της ηγεσίας του ΕΑΜ να συνθηκολογήσει εναρμονίζεται πλήρως με τις «συμβουλές» του Georgi Dimitrov (ηγετικό στέλεχος του κομμουνιστικού κόμματος της Βουλγαρίας), που έλαβε ο Σιάντος στις 15 Ιανουαρίου. Ο Dimitrov επεσήμανε μεταξύ άλλων ότι δεν υπήρχε η δυνατότητα στήριξης προς τους «Έλληνες συντρόφους», καθώς μια τέτοια κίνηση περισσότερο θα έβλαπτε την Γιουγκοσλαβία ή την Βουλγαρία παρά θα ενίσχυε τους Έλληνες. Επιπλέον, η στάση του Stalin παρέμενε αρνητική. Εκείνος ήδη είχε αποθαρρύνει τους Έλληνες από το να ξεκινήσουν τον αγώνα. «Οι Έλληνες έκαναν βλακεία» ανέφερε χαρακτηριστικά σε συνομιλία του με τον Dimitrov.[68] Οι ηγέτες του ΕΑΜ γνώριζαν ότι χωρίς εξωτερική βοήθεια θα ήταν δύσκολο να αντιμετωπίσουν την Βρετανία. Κατά συνέπεια, ο εαμικός Τύπος θα παρουσιάσει τα οφέλη της συνθηκολόγησης.

Ο *Ριζοσπάστης* σημειώνει ότι η υπογραφή της ανακωχής αποτελεί μια «υπέρτατη θυσία» από μέρους του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ, ώστε να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις. Προσθέτει ότι ολόκληρη η ιστορία του ΕΑΜ αποτελείται από υποχωρήσεις και

---

66 Στο ίδιο.

67 Χαραλαμπίδης, ο. π., σ. 271-274· Μαργαρίτης ο. π., σ. 77-78· Για το επίσημο κείμενο της ανακωχής βλ. περισσότερα στο Γασπαρινάτος, τμ. Β', ο. π., σ. 153-1546· *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 15 Ιανουαρίου 1945.

68 Γιαννοπούλου, ό. π., σ. 291-292.

διαλλακτικότητα έχοντας ως κύριο στόχο την «ομαλή πολιτική λύση» όλων των ζητημάτων και το συμφέρον του έθνους. Ωστόσο, η διαλλακτικότητα προσέκρουε στην «μικρόψυχη», «στενόκαρδη», «φασιστική», «ἀντιδραστική Δεξιά», που επιδίωκε την σύγκρουση και τον εμφύλιο πόλεμο.[69]

Συμφωνά με την εφημερίδα *η Φωνή της Ηπείρου* η υπογραφή της ανακωχής αποτελεί νίκη, η οποία πραγματοποιήθηκε ύστερα από τον ηρωικό αγώνα του ΕΛΑΣ και του αθηναϊκού λαού. Ωστόσο, αποτελεί μονάχα το πρώτο βήμα για την μετάβαση σε μια ειρηνική και δημοκρατική ζωή. Τα ζητήματα που πρέπει να λυθούν είναι ακόμη πολλά και ακανθώδη, όπως και το ζήτημα του σχηματισμού κυβέρνησης. Προσθέτει ότι θα πρέπει να καταβληθούν επίμονες προσπάθειες, προτρέπει τον λαό να αγωνιστεί και τους νέους να ενισχύσουν τον λαϊκό στρατό, ώστε να εφαρμόσουν την λαϊκή βούληση και να δικαιωθούν.[70]

Το κυβερνητικό ζήτημα σχολιάζει η *Μεγάλη Ελλάς* και αποδοκιμάζει τα όσα ακούγονταν από τον αγγλικό Τύπο για ανασχηματισμό της κυβέρνησης, ώστε να εκπροσωπείται από όλα τα πολιτικά κόμματα. Τονίζει ότι η κυβέρνηση εθνικής ενότητας με την συμμετοχή «ἀδικαιολόγητα» πολλών υπουργών της άκρας αριστεράς οδήγησε στον εμφύλιο σπαραγμό. Είναι αδιανόητος ένας νέος ανασχηματισμός της κυβέρνησης, «καλλίτερα νὰ πὰμε νὰ πνιγοῦμε» αναφέρει σκωπτικά ο αρθρογράφος. Ταυτόχρονα, επισημαίνει ότι:

> «Οἱ Ἄγγλοι, οἱ φίλοι μας, οἱ προστάται μας, οἱ εὐργέται μας, αὐτοί πρός τοὺς ὁποίους σήμερα το πρωὶ μὲ πάνδημον συλλαλητήριον θὰ τοὺς ἐκφράσῃ ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς τὴν αἰωνίαν μας εὐγνωμοσύνην – εἶνε ὁ λαὸς τῶν κπτ΄ [κατ'] ἐξοχήν δημοκρατικῶν ἐλευθεριῶν. Συνεπῶς δὲν ἠμποροῦν νὰ μὴν ἀναγνωρίσουν ὅτι τὰ 95% τῶν κατοίκων τῆς συμμάχου των Ἑλλάδος ἔχουν τὸ δικαίωμα να ἐπιβάλλουν κατὰ ἀναμφισβὴτητον πολιτικὸν δόγμα τὰς ἀπόψεις των ἐπί τῆς ἀσημάντου μειοψηφίας [..]»[71]

---

69 *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 25 Ιανουαρίου 1945.

70 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 13 Ιανουαρίου 1945.

71 *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1945· Η αναφορά της *Μεγάλης Ελλάς* για τα μέλη του ΕΑΜ ως μειοψηφία της τάξης του 5% έρχεται σε αντίθεση με τα στοιχεία που παραθέτονται στην *Ελεύθερη Ελλάδα.* Ο Σιάντος σε συνέντευξη του αναφέρει ότι τα μέλη του ΕΑΜ σε όλη την Ελλάδα ανέρχονται σε 1.500.000, *Ελεύθερη Ελλάδα*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.

Β. Το ζήτημα των ομήρων

Στις 15 Ιανουαρίου σε εφαρμογή των όρων της ανακωχής τέθηκε σε ισχύ η κατάπαυση του πυρός και ξεκίνησε η υποχώρηση του ΕΛΑΣ στις περιοχές που είχαν συμφωνηθεί. Την προηγούμενη ημέρα πραγματοποιήθηκαν οι τελευταίες συγκρούσεις, καθώς όπως σημειώνει η *Ελευθερία* είναι πιθανόν κάποιες ομάδες του ΕΛΑΣ να μην γνώριζαν για την ανακωχή.[72] Ταυτόχρονα, ο αντιβασιλέας βρισκόταν σε ετοιμότητα για να συγκαλέσει διάσκεψη για την έναρξη των πολιτικών συζητήσεων. Τα ζητήματα που απασχολούσαν την επικαιρότητα όπως τα παρουσίασε η *Ελευθερία* αποτέλεσαν τα εξής: Αρχικά, η αποστράτευση των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, καθώς οι τελευταίοι παρέμεναν οπλισμένοι στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας. Στηρίζοντας την κυβερνητική θέση για την ανάγκη του αφοπλισμού των δυνάμεων του ΕΛΑΣ, τόνισε ότι σύμφωνα με το πρόγραμμα της κυβέρνησης Πλαστήρα, οι αποστρατευμένοι άνδρες θα είχαν την δυνατότητα να επανδρώσουν τον νέο εθνικό στρατό.[73] Επίσης, σημείωνε ότι θα είχαν την δυνατότητα συμμετοχής στις επερχόμενες εκλογές. Ακόμη, υπογράμμισε την κυβερνητική ανακοίνωση, ότι δεν θα συλλαμβάνονται πολίτες για τα φρονήματα τους ή γιατί συμμετείχαν σε κάποια οργάνωση, αλλά μόνο εάν συμμετείχαν στο «στασιαστικό κίνημα». Για τον λόγο αυτό συστάθηκαν τριμελείς δικαστικές επιτροπές για να ελευθερωθούν όσοι πολίτες είχαν συλληφθεί χωρίς αποδείξεις. Η *Ελευθερία* παρατηρεί ότι η κυβέρνηση έχει ως μοναδικό στόχο να δημιουργήσει τις συνθήκες για την εκπλήρωση της λαϊκής βούλησης. Παράλληλα, επιχειρεί να αναδείξει την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης Πλαστήρα γνωστοποιώντας τα λεγόμενα του πρωθυπουργού, ότι σε περίπτωση επανάληψης των εχθροπραξιών θα μπορέσει να ελέγξει την κατάσταση μέσα σε δέκα ημέρες χωρίς την βοήθεια των Βρετανών.[74]

Για την *Ελευθερία* καίριας σημασίας αποτελεί το ζήτημα των ομήρων. Με επικριτική διάθεση εντοπίζει την άρνηση του ΕΛΑΣ να παραδώσει τους ομήρους, οι οποίοι κατά τα λεγόμενα του αντιβασιλέα είναι χιλιάδες. Επισημαίνει ότι με την άρνηση αυτή προσδοκούν να εργαλειοποιήσουν τους ομήρους για να αποκομίσουν πολιτικά οφέλη στις διαπραγματεύσεις. Ταυτόχρονα, αναφέρει ότι οι Βρετανοί «θλίβονται», διότι όχι μόνο είναι «βάρβαρο ἔθιμο» η σύλληψη ομήρων, αλλά και εμποδίζει την δημιουργία ενός

[72] *Ελευθερία,* Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1945.
[73] Στο ίδιο.
[74] *Ελευθερία,* Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 1945.

ειρηνικού κλίματος στην διάρκεια των πολιτικών συζητήσεων.[75] Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι κατά την υποχώρηση τους προς την Κόρινθο οι άνδρες του ΕΛΑΣ συνελάμβαναν ομήρους από κωμοπόλεις και χωριά της περιοχής.[76] Η *Ελευθερία* λειτουργώντας ως ημιεπίσημο όργανο της κυβέρνησης, τάσσεται υπέρ του κυβερνητικού στρατοπέδου και μονόπλευρα κατηγορεί το ΕΑΜ για την κράτηση ομήρων χωρίς να κάνει αναφορά στους ομήρους του κυβερνητικού στρατοπέδου.

Η Φωνή της Ηπείρου κατηγορεί τον Πλαστήρα και τον αντιβασιλέα Δαμασκηνό ότι με την ενθάρρυνση των Βρετανών υπονομεύουν την ανακωχή και επιδιώκουν την ανάφλεξη του εμφυλίου πολέμου. Για να υλοποιήσουν την «σατανική»[77] αυτή προσπάθεια χρησιμοποιούν το ζήτημα των ομήρων, προσθέτει. Στην πραγματικότητα αδιαφορούν για τους εγκληματίες και τους δωσίλογους που έχουν συλλάβει οι οργανώσεις του ΕΑΜ. Εντούτοις, είναι γνωστό ότι η «ἀντίδραση» πρώτη ξεκίνησε τις συλλήψεις του αθηναϊκού λαού αλλά και την αποστολή ομήρων σε στρατόπεδα στην Αφρική και στην Κέρκυρα. Εφόσον η «ἀντίδραση» δεν ανταποκρίθηκε στις εκκλήσεις του ΕΑΜ να σταματήσει τις συλλήψεις, εκείνοι αμυνόμενοι διέταξαν τις συλλήψεις των δωσίλογων. Φωνάζουν για τους «φασίστες» και τους «προδότες», αλλά σιωπούν για τους ομήρους που εκείνοι κρατούν. Συμπληρώνει: τώρα ζητούν την απελευθέρωση των δωσίλογων γιατί θέλουν να τους χρησιμοποιήσουν στην νέα επίθεση που σχεδιάζουν κατά του λαού. Μιλούν για σεβασμό στους διεθνείς κανόνες για να καλύψουν την δική τους τρομοκρατία, δηλαδή τον στρατιωτικό νόμο, τις απαγορεύσεις, τα στρατοδικεία, τις συλλήψεις, τις ομηρίες και τα στρατόπεδα.[78]

Το ζήτημα των ομήρων αποτέλεσε σημαντικό μέσο προπαγάνδας υπέρ των Βρετανών. Αμέσως μετά την υπογραφή της ανακωχής, οι Βρετανοί διέδιδαν «ντοκουμέντα» που παρουσίαζαν βαρβαρότητες και δολοφονίες σε βάρος ομήρων από τον ΕΛΑΣ. Αυτά δημοσιεύθηκαν στην Λευκή βίβλο στο Λονδίνο αλλά και χρησιμοποιήθηκαν από τον Churchill στη Βουλή των Κοινοτήτων. Στην διάρκεια της ένοπλης σύγκρουσης έγιναν πράγματι ωμότητες, εντούτοις κάποια από τα εγκλήματα που καταλογίζουν στον ΕΛΑΣ δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα.[79]

---

[75] *Ελευθερία,* Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1945.
[76] *Ελευθερία,* Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 1945.
[77] *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 16 Ιανουαρίου 1945.
[78] Στο ίδιο.
[79] Heinz Richter, *1936-1946. Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα,* τμ. Β', Εξάντας, Αθήνα 1975, σ. 275-276.

Ύστερα από διαπραγματεύσεις του αντιπροσώπου του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού με τον ΕΛΑΣ, ο τελευταίος αποδεχόμενος τους όρους της συνθήκης της Γενεύης συμφώνησε να απελευθερώσει ένα μεγάλο μέρος των ομήρων. Πιο συγκεκριμένα, απελευθέρωσε όλους τους ομήρους που κρατούνταν από τις 3 Δεκεμβρίου με εξαίρεση εκείνους που κρατούνταν στις φυλακές Αβέρωφ και εκείνους που βαρύνονταν με κατηγορίες για εγκλήματα, υπό την προϋπόθεση ότι υπήρχαν αδιάσειστα στοιχεία. Η λύση του ζητήματος των ομήρων οφείλεται κατά την *Ελευθερία* στις έντονες πιέσεις που άσκησαν προς το ΕΑΜ ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός, αλλά και λόγω της ανακοίνωσης που εξέδωσε η βρετανική κυβέρνηση επί του θέματος.[80] Στη συνέχεια, *η Φωνή της Ηπείρου* καταγγέλλει την υποκρισία της «ἀντίδρασης» για τις κατηγορίες της ενάντια στο ΕΑΜ, για την σύλληψη και τον βασανισμό ομήρων, για την παραβίαση κανόνων ανθρωπισμού και διεθνών νόμων. Προσθέτει ότι μετά την υπογραφή της ανακωχής το ΕΑΜ απέλυσε τους ομήρους, όμως η «ἀντίδραση» συνεχίζει να κρατά ομήρους. Αποκαλύφθηκε ότι κρατούν 8.000 ομήρους στο Τομπρούκ και 6.000 στην Αθήνα. Ταυτόχρονα, συνεχίζουν συλλήψεις, διωγμούς, κακοποιήσεις πολιτών και τρομοκρατία.[81]

Γ. Οι συνεννοήσεις για την έναρξη των πολιτικών συζητήσεων

Με την εν μέρει λύση του ζητήματος των ομήρων ακολούθησαν συζητήσεις για τον καθορισμό των αντιπροσώπων και την έναρξη των πολιτικών συζητήσεων, μέσω τηλεγραφημάτων ανάμεσα στον αντιβασιλέα και το ΕΑΜ. Ως προς την σύσταση των επιτροπών το ΕΑΜ ζήτησε εξαμελή αντιπροσωπεία που να πλαισιώνεται από εμπειρογνώμονες με συμβουλευτικό ρόλο κυρίως για τα στρατιωτικά ζητήματα. Ο αντιβασιλέας αντιπρότεινε τριμελείς αντιπροσωπείες με έναν εμπειρογνώμονα. Μάλιστα ζήτησε τα μέλη αυτά να προέρχονται αποκλειστικά από το ΚΚΕ. Για το ζήτημα αυτό η *Ελευθερία* υποστηρίζει ότι εφόσον στο ΕΑΜ κυριαρχεί εξ ολοκλήρου το ΚΚΕ, θα πρέπει όλοι οι εκπρόσωποι του στις διαπραγματεύσεις να είναι κομμουνιστές, ώστε να μην υπάρχουν υπαναχωρήσεις. Προσθέτει πως το αντεπιχείρημα των κομμουνιστών, ότι δηλαδή αυτό θα απέκλειε τις υπόλοιπες ροπές του ΕΑΜ δεν ευσταθεί, καθώς η ΕΛΔ (Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας) έχει ήδη αποχωρήσει από το τελευταίο. Επιπλέον, εντοπίζει ότι ο περιορισμός του αριθμού των εκπροσώπων θα απλουστεύσει την διαδικασία και θα

[80] *Ελευθερία,* Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1945.
[81] *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 24 Ιανουαρίου 1945.

περιορίσει την χρονική διάρκεια των συζητήσεων, γεγονός ωφέλιμο ώστε να λυθεί το ζήτημα το συντομότερο δυνατόν. Ακόμη, σχολιάζει ότι η επιμονή του ΕΑΜ για εξαμελή αντιπροσωπεία προκάλεσε την δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης και τονίζει ότι δεν πρέπει να γίνει καμία υποχώρηση.[82]

Το ΕΑΜ απάντησε ότι παρακαλεί την κυβερνητική πλευρά να δεχθεί την εξαμελή αντιπροσωπεία καθώς επιθυμούν να εκπροσωπούνται σε αυτήν όλες οι οργανώσεις και τα κόμματα που περιλαμβάνονται στο ΕΑΜ, όπως το ΚΚΕ, η ΕΛΔ, το σοσιαλιστικό και το αγροτικό κόμμα.[83] Εν τούτοις, η κυβερνητική άποψη υπερίσχυσε καθώς όπως αναφέρει ο *Ριζοσπάστης,* η ΚΕ του ΕΑΜ έχοντας ως στόχο την ευημερία του λαού επέδειξε για ακόμη μια φορά διαλλακτικότητα. Την αντιπροσωπεία εκπροσώπησαν ο Παρτσαλίδης ως Γενικός Γραμματέας του ΕΑΜ, ο Σιάντος ως Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ και ο Ηλίας Τσιριμώκος ως Γενικός Γραμματέας της ΕΛΔ, με τον στρατηγό Στέφανο Σαράφη και δύο αξιωματικούς του ΕΛΑΣ ως εμπειρογνώμονες. Η αντιπροσωπεία αναχώρησε για την Αθήνα και στην διαδρομή της δέχθηκε ένθερμη «παλλαϊκή» υποδοχή. Ύστερα από την απαίτηση του κόσμου προς τους ηγέτες του ΕΑΜ να πραγματοποιήσουν ομιλίες, ο Σαράφης δήλωσε ότι κατευθύνονται με ειλικρινή διάθεση για να πραγματοποιήσουν συμφωνία. Ωστόσο, πρόσθεσε «σκλάβοι δὲν πρόκειται νὰ γίνουμε».[84]

Παράλληλα, η κυβέρνηση εξέφρασε έντονες αντιρρήσεις για την επιλογή του Τσιριμώκου στην αντιπροσωπεία, καθώς δεν ήταν κομμουνιστής. Μάλιστα, για να ξεπεραστεί η δυσκολία πρότεινε τις εξής εναλλακτικές λύσεις: είτε να μειωθεί ο αριθμός των αντιπροσώπων σε δύο ή να αντικατασταθεί ο Τσιριμώκος ή να δηλώσει ότι βρίσκεται στην αντιπροσωπεία με την ιδιότητα μέλους του ΚΚΕ.[85] Σε τηλεγράφημα της προς τον Δαμασκηνό, η ΚΕ του ΕΑΜ επισημαίνει ότι είναι τόσο παράλογο να καλείται να εκπροσωπηθεί μόνο το ΚΚΕ και όχι το ΕΑΜ, ώστε δημιουργούνται αμφιβολίες για την πρόθεση τους να διεκπεραιώσουν συνομιλίες για την επίτευξη συμφωνίας.[86] Η εμμονή της κυβερνητικής πλευράς να ορίσει τα μέλη της αντιπροσωπείας με τα οποία θα διαπραγματευθεί εξηγείται ως μια σκόπιμη προσπάθεια να παρουσιαστεί η εαμική παράταξη διασπασμένη, αλλά και να αποδώσουν την Δεκεμβριανή σύγκρουση στο κομμουνιστικό κόμμα.[87] Ταυτόχρονα, επιδιώκει να δημιουργήσει μια εντύπωση υπεροχής,

---

82 *Ελευθερία,* Αθήνα, 24-26, 28 Ιανουαρίου 1945.
83 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 23 Ιανουαρίου 1945.
84 *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 31 Ιανουαρίου 1945.
85 *Ελευθερία,* Αθήνα, 2 Φεβρουαρίου 1945.
86 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 28 Ιανουαρίου 1945.
87 Heinz Richter, οπ. π., σ. 273.

ότι δηλαδή η κυβερνητική πλευρά θέτει τους όρους στις διαπραγματεύσεις. Ο Λυμπεράτος υπογραμμίζει ότι ο σκοπός των κυβερνητικών απαιτήσεων, οι οποίες είχαν την στήριξη της βρετανικής κυβέρνησης, ήταν να βολιδοσκοπήσει την υποχωρητικότητα του αντιπάλου. Επιπλέον, να καταδείξει την αποδυνάμωση του εαμικού κινήματος, για τη οποία πληροφορούσαν οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες. Ακόμη, κατά την βρετανική άποψη οι σχέσεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ με τους σοσιαλιστές θα διαδραμάτιζαν καθοριστικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις για την συμφωνία. Τυχόν διάσπαση των σοσιαλιστών από το ΕΑΜ θα σπίλωνε την εικόνα του στην διεθνή κοινή γνώμη. Κατά συνέπεια, η αγγλική κοινή γνώμη και ο αγγλικός Τύπος θα μετέβαλαν την έντονα επικριτική στάση τους, για τον βρετανικό ρόλο στο ελληνικό ζήτημα. Το γεγονός αυτό θα έδινε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων στο κυβερνητικό – βρετανικό στρατόπεδο.[88]

Για το ζήτημα της διάσπασης του ΕΑΜ *η Φωνή της Ηπείρου* διαψεύδει όλες τις συκοφαντίες περί της αποχώρησης της ΕΛΔ, αλλά και του σοσιαλιστικού και αγροτικού κόμματος από το ΕΑΜ. Συκοφάντες και ψευδολόγους θεωρεί όσους ισχυρίζονται ότι το ΕΑΜ αποτελείται πλέον μόνο από κομμουνιστές.[89] Παράλληλα, τεκμηριώνει την θέση της αναφερόμενη στις δηλώσεις του δημοσιογραφικού οργάνου της ΕΛΔ. Το τελευταίο τονίζει την ανάγκη να γίνει ακόμη ισχυρότερη η ενότητα τους, ώστε να αντιμετωπιστούν οι δήθεν ισχυρισμοί περί της διάσπασης τους.[90] Η *Ελευθερία* στηρίζει την κυβερνητική θέση και για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία της παραθέτει ένα μεγάλης έκτασης άρθρο αναλύοντας το προφίλ του Τσιριμώκου. Τον κατηγορεί ότι ασκεί την πολιτική με ταχυδακτυλουργικά, με καιροσκοπισμό και έλλειψη πίστης. Του καταλογίζει ευθύνες για το ξέσπασμα των Δεκεμβριανών και του αποδίδει χαρακτηριστικά όπως η δειλία και η μισαλλοδοξία.[91]

Σύμφωνα με τις αναφορές της *Ελευθερίας* ο Τσιριμώκος με επιστολή του στον αντιβασιλέα γνωστοποίησε ότι παραιτείται από την αντιπροσωπεία εφόσον η συμμετοχή του παρεμποδίζει τις συνομιλίες. Σε επόμενη επιστολή, ο Σιάντος και ο Παρτσαλίδης γνωστοποιούν ότι συμφωνούν με τον Τσιριμώκο και ζητούν να μεταβούν στα Τρίκαλα για να αποφασίσει η ΚΕ του ΕΑΜ για το τρίτο μέλος. Ωστόσο, για την αποφυγή περαιτέρω χρονοτριβής η κυβέρνηση συμφώνησε να παραμείνει ο Τσιριμώκος στην αντιπροσωπεία.[92] Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχει διάσταση στην

---

88 Λυμπεράτος, ο. π., σ. 60-62.
89 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 19 Ιανουαρίου 1945.
90 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 23 Ιανουαρίου 1945.
91 *Ελευθερία*, Αθήνα, 1 Φεβρουαρίου 1945.
92 *Ελευθερία,* Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1945.

απόδοση των γεγονότων, όπως παρουσιάζονται στις εφημερίδες *Ελευθερία* και *Ριζοσπάστη*. Ο *Ριζοσπάστης* δήλωνε ότι καμία υποχώρηση δεν επρόκειτο να γίνει στο ζήτημα αυτό, από την εαμική αντιπροσωπεία. Ταυτόχρονα, ανέφερε ότι η υποχώρηση του κυβερνητικού αιτήματος πραγματοποιήθηκε λόγω της σταθερής άρνησης των αντιπροσώπων να υποκύψουν στον εκβιασμό.[93]

[93] *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 4 Φεβρουαρίου 1945.

Κεφάλαιο 3

Η διάσκεψη της Βάρκιζας

Α. Η εκκίνηση της διάσκεψης και οι εναρκτήριοι λόγοι

Στην Βάρκιζα, στην έπαυλη του Πέτρου Κανελλόπουλου, την Παρασκευή 2 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση των εκπροσώπων του ΕΑΜ και της κυβέρνησης. Την κυβερνητική αντιπροσωπεία αποτέλεσαν ο Ιωάννης Σοφιανόπουλος (υπουργός εξωτερικών), ο Περικλής Θ. Ράλλης (υπουργός εσωτερικών) και ο Ιωάννης Μακρόπουλος (υπουργός γεωργίας). Εμπειρογνώμονες ήταν ο αντισυνταγματάρχης Παυλόπουλος και ο ταγματάρχης Παπαθανασίου. Το θέμα της διάσκεψης αποτέλεσε «ἡ ἐξεύρεσις τρόπου συνεννοήσεως δια την ὁριστικήν εἰρήνευσιν τοῦ τόπου».94 Κατά την διάρκεια της πρώτης συνεδρίασης εκφράστηκαν οι πολιτικές θέσεις της κυβερνητικής πλευράς μέσω της ομιλίας του Σοφιανόπουλου. Τον λόγο του ξεκίνησε μιλώντας για την αναγκαιότητα της ειρήνευσης και της ενότητας του έθνους. Ως εκφραστής -κατά την γνώμη του- της μεγάλης πλειοψηφίας του Έθνους ζητά από την μικρή μειοψηφία που συμμετείχε στο στασιαστικό κίνημα να παύσει την κατάπτωση στην οποία έχει παρασυρθεί. Ταυτόχρονα, παραθέτει τις σκέψεις της κυβέρνησης για τα κρίσιμα ζητήματα που απασχολούν όλο το έθνος. Τα κυριότερα σημεία είναι τα εξής:

Για το ζήτημα των ομήρων δήλωσε ότι η σύλληψη τους είναι μια απάνθρωπη πράξη που ξεσήκωσε την κοινή γνώμη. Η δικαιολογία ότι κρατούνται με σκοπό την εκβιαστική ανταλλαγή τους με τους στασιαστές που συνέλαβε η κυβέρνηση είναι απαράδεκτη. Θα πρέπει όλοι να απελευθερωθούν καθώς είναι ζήτημα τιμής για την κυβέρνηση και ζήτημα ανθρωπισμού για τους στασιαστές. Η κράτηση εκείνων που βαρύνονται με εγκληματικές πράξεις και εκείνων που απήγαγαν από τις φυλακές Αβέρωφ δεν είναι αποδεκτή, διότι -εάν πράγματι υπάρχουν- οφείλουν να λογοδοτήσουν μόνο στο επίσημο κράτος.

Για το ζήτημα του αφοπλισμού τόνισε την ανάγκη δημιουργίας ενιαίου Εθνικού Στρατού που θα εμπνέει εμπιστοσύνη σε όλο το έθνος. Ο στρατός επισημαίνει δεν μπορεί να λογοδοτεί σε μεμονωμένα κόμματα ή οργανώσεις, αλλά θα πρέπει να ανήκει σε όλο το λαό. Αυτονόητο θεωρεί, ότι οι υπάρχουσες κρατικές μονάδες του στρατού θα

94 *Ελευθερία,* Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1945.

ενσωματωθούν στον νέο εθνικό στρατό και κατ' ανάγκη θα μετονομαστούν. Προσθέτει, ότι η κυβέρνηση σχεδιάζει την ενίσχυση του στρατού με την βοήθεια των συμμάχων, ώστε να εξελιχθεί σε υπολογίσιμη δύναμη. Για την δημιουργία του εθνικού στρατού απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η διάλυση όλων των ιδιωτικών στρατών και η παράδοση του εξοπλισμού τους στις αρχές. Εάν συμφωνηθούν τα παραπάνω οι στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες να συζητήσουν για τις λεπτομέρειες.

Για το ζήτημα της χωροφυλακής και της αστυνομίας δήλωσε ότι δεν θα μεταβληθούν τα σώματα αυτά, όμως θα απομακρυνθούν όσοι έχουν διαπράξει εγκληματικές πράξεις κατά των πολιτών από την περίοδο της δικτατορίας και έπειτα. Με την μέριμνα της κυβέρνησης θα ανασχηματιστούν και θα εκκαθαριστούν τα σώματα αυτά, ώστε να εξασφαλίσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών.

Για το ζήτημα της ελευθερίας της σκέψεως επεσήμανε ότι η κυβέρνηση εγγυάται να εξασφαλίσει την ελευθερία έκφρασης των πολιτικών και κοινωνικών πεποιθήσεων των πολιτών. Οι πολίτες δεν θα διώκονται για τα φρονήματα τους και θα προστατεύονται από εκείνους που θα αποπειραθούν να επιβάλλουν με την βία τις πεποιθήσεις τους. Οι τελευταίοι θα τίθενται ενώπιον της δικαιοσύνης. Ακόμη, υπόσχεται ότι με την αποκατάσταση της ειρήνης, θα κατευνάσουν τα πάθη και θα δημιουργήσουν τις συνθήκες για την διενέργεια δημοψηφίσματος, ώστε να αποφασιστεί η μορφή του πολιτεύματος και εκλογών συντακτικής συνέλευσης για την πολιτειακή ανασυγκρότηση της χώρας. Επιπλέον, διαβεβαίωσε ότι οι εκλογές και το δημοψήφισμα θα διενεργηθούν με απόλυτη ελευθερία και γνησιότητα.

Για το ζήτημα της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι τόνισε ότι ευθύς μετά την διεκπεραίωση της συμφωνίας θα άρει τον στρατιωτικό νόμο και θα εξασφαλίσει στους πολίτες τα θεμελιώδη αυτά δικαιώματα που απορρέουν από το σύνταγμα και τους νόμους. Για τους νόμους προσθέτει ότι αναφέρεται σε εκείνους που ίσχυαν πριν από το δικτατορικό καθεστώς και εξασφαλίζουν τόσο το δικαίωμα της ελεύθερης εκλογής, όσο και στο δικαίωμα της μη επέμβασης της κυβέρνησης στα συνδικαλιστικά συμφέροντα των εργατών.

Για το ζήτημα της αμνηστίας υπογράμμισε ότι η κυβέρνηση δεν σκοπεύει να διώξει κάποιον πολίτη εξαιτίας των πολιτικών του φρονημάτων ακόμη και αν «παρεσύρθη εις την δίνην της τελευταίας ομαδικής ψυχώσεως και έλαβε μέρος εις την στάσιν».95 Φυσικά, στηλιτεύει την συμμετοχή στο στασιαστικό κίνημα, όμως λαμβάνοντας υπόψη την άμεση

95 *Ελευθερία,* Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1945· Γασπαρινάτος, τμ 2, ο. π., σ. 176-183.

ανάγκη για τον τερματισμό των εχθροπραξιών δείχνει διαλλακτικότητα στο ζήτημα αυτό. Ωστόσο, δεν δύναται να μείνουν ατιμώρητοι όσοι διέπραξαν εγκλήματα κοινού δικαίου και παρέβησαν τους διεθνώς αποδεκτούς κανόνες του πολέμου. Θεωρούν ότι κανένας δεν θα μπορούσε να υποστηρίξει την ατιμωρησία τέτοιων αδικημάτων.

Τέλος, για το ζήτημα των δοσίλογων σημειώνει ότι η κυβέρνηση ήδη έχει θέσει σε εφαρμογή τον νόμο περί δοσίλογων και θα μεριμνήσει για την ταχεία εκδίκαση των υποθέσεων. Κατά συνέπεια, θα τιμωρηθούν όλοι όσοι προδοτικά συνεργάσθηκαν με τον κατακτητή και αποκόμισαν οφέλη βλάπτοντας το κοινωνικό σύνολο. Κλείνοντας, επεσήμανε ότι για να υλοποιηθεί το παραπάνω πρόγραμμα προϋπόθεση είναι η άμεση απόλυση των ομήρων και ο αφοπλισμός. Πρόσθεσε ότι η κυβέρνηση έχει τις αγαθότερες προθέσεις και προέτρεψε τους συνομιλητές του να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για την λήξη της δοκιμασίας αυτής.[96]

Σύμφωνα με την *Ελευθερία* οι εντυπώσεις που δημιουργήθηκαν από την πρώτη συνάντηση είναι αισιόδοξες, ενώ θεωρεί ότι θα επέλθει συμφωνία και οριστική ειρήνευση. Εντοπίζει ότι η συνάντηση είχε κυρίως τυπικό χαρακτήρα και ότι τα ουσιώδη ζητήματα θα συζητηθούν στην επόμενη διάσκεψη.[97] *Η Φωνή της Ηπείρου* με δριμεία κριτική σχολίασε την κυβερνητική απαίτηση να αφοπλίσει τον «μαχόμενο λαό»,[98] με την ταυτόχρονη διατήρηση της «προδοτικής» χωροφυλακής και αστυνομίας. Με τις κινήσεις αυτές θεωρεί ότι η «σατανική» και «ύπουλη δεξιά» σκοπεύει να επιβληθεί στο λαό, έχοντας την στήριξη των ξένων δυνάμεων. Για τις υπόλοιπες υποσχέσεις της κυβερνητικής αντιπροσωπείας, τονίζει ότι δεν δίνονται οι απαραίτητες εγγυήσεις. Παράλληλα, καταγγέλλει ότι ο φιλικά διακείμενος προς τον Πλαστήρα Τύπος υπονομεύει τις διαπραγματεύσεις δημιουργώντας κλίμα αδιαλλαξίας. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση δικάζει 16 άτομα με την κατηγορία ότι συμμετείχαν στο κίνημα, την ίδια στιγμή που δωσίλογοι δεν τίθενται ενώπιον της δικαιοσύνης και οι ταγματασφαλίτες στελεχώνουν την Εθνοφυλακή.[99]

Το Σάββατο στις 3 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε η δεύτερη συνεδρίαση, κατά την οποία απάντησε στις κυβερνητικές θέσεις ο Σιάντος, εκθέτοντας τις απόψεις του ΕΑΜ. Ο Σιάντος επεσήμανε ότι η πρόθεση της ΚΕ του ΕΑΜ είναι να επιτευχθεί όσο το δυνατόν ταχύτερα συμφωνία, καθώς αποτελεί εθνική ανάγκη η ειρήνευση της χώρας. Εντούτοις, τονίζει ότι η κυβερνητική απόφαση να εκκινήσει δίκες εναντίον όσων

---

96 Στο ίδιο.
97 *Ελευθερία*, Αθήνα, 3 Φεβρουαρίου 1945.
98 *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 4 Φεβρουαρίου 1945.
99 Στο ίδιο.

συμμετείχαν στην «στάση» κατά την πρώτη ημέρα των διαπραγματεύσεων και πολύ πριν διενεργηθούν δίκες κατά δωσίλογων, δυσχεραίνει το έργο των διαπραγματεύσεων. Προσθέτει, ότι τα γεγονότα του Δεκεμβρίου δεν αποτέλεσαν στάση αλλά μία αναπόφευκτη λαϊκή αντίδραση ενάντια στις πραξικοπηματικές ενέργειες. Βεβαίως, δηλώνει ότι δεν σκοπεύει να απασχολήσει την σύσκεψη με το ζήτημα των ευθυνών, όμως επιθυμεί να στηλιτεύσει όσους με αντιλαϊκό πάθος και εμμονή για την παλινόρθωση οδήγησαν στον εμφύλιο πόλεμο και περιέπλεξαν το εσωτερικό ζήτημα εμπλέκοντας τα συμμαχικά στρατεύματα.

Επιπλέον, για την επίτευξη της συμφωνίας δύο είναι οι αναγκαίες προϋποθέσεις και αφορούν το παρελθόν και το μέλλον. Η εκκαθάριση του φασιστικού παρελθόντος και η προστασία των λαϊκών ελευθεριών και η εξασφάλιση της ελεύθερης έκφρασης των λαϊκών πεποιθήσεων. Η ΚΕ του ΕΑΜ επιδοκιμάζει τις κυβερνητικές δηλώσεις για την τιμωρία των δωσίλογων και την αποκατάσταση των ελευθεριών. Εντούτοις, οι κυβερνητικές δηλώσεις ή και προθέσεις δεν μπορούν να αποτελέσουν την μοναδική εγγύηση για την επίλυση τόσο σημαντικών ζητημάτων. Για την εύρεση της τομής που θα οδηγήσει στην συμφωνία είναι αναγκαίο να στραφεί η προσοχή στο ζήτημα των εγγυήσεων που μπορεί να κατατμηθεί σε επί μέρους θέματα.

Πρώτον, για το ζήτημα των ένοπλων δυνάμεων δηλώνουν ότι αποδέχονται την αποστράτευση του ΕΛΑΣ και θεωρούν ότι η δημιουργία ενιαίου εθνικού στρατού απαλλαγμένου από κομματικές και πολιτικές επιρροές είναι επιβεβλημένη. Ωστόσο, το ζήτημα της σύνθεσης του είναι σημαντικότατο, ώστε να δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας για το μέλλον. Ένας στρατός στελεχωμένος από φασιστικά ή δωσιλογικά στοιχεία ή από εθελοντές ηλικιών μη συμβατής με την στρατεύσιμη ηλικία, δίκαια οδηγούν σε αμφιβολίες για τον προς εξυπηρέτηση σκοπό που καλείται να λάβει. Κατά συνέπεια, θεωρούν ότι τον στρατό θα πρέπει να στελεχώσουν στρατιώτες που δεν είναι δωσίλογοι ή δικτατορικοί και έχουν την στρατεύσιμη ηλικία που θα ορίσει η κυβέρνηση, χωρίς καμία εξαίρεση. Βέβαια, τον στρατό θα πρέπει να στελεχώσουν και τα μόνιμα στελέχη του ΕΛΑΣ, που βρίσκονται στην κατάλληλη ηλικία.

Δεύτερον, για το ζήτημα των σωμάτων ασφαλείας επεσήμανε ότι το κυβερνητικό πρόγραμμα επί των ημερών του προηγούμενου πρωθυπουργού περιλάμβανε την ανασύνταξη των σωμάτων ασφαλείας. Όπως είχε δηλώσει ο Παπανδρέου, στις κρίσεις που πέρασε το ελληνικό έθνος παρουσιάστηκε ζήτημα ηθικής σε ορισμένες περιπτώσεις στις τάξεις των σωμάτων ασφαλείας. Για τον λόγο αυτό τέθηκε η ανάγκη αυστηρής

εκκαθάρισης και ανασύνταξης, ώστε τα σώματα ασφαλείας να δημιουργούν αίσθημα ασφάλειας προς τους πολίτες. Ζητά λοιπόν, από την κυβέρνηση να μην μετατρέψει την «αυστηρότατη εκκαθάριση» σε «απλή αναδιοργάνωση».100

Τρίτον, για το ζήτημα της εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού τόνισε ότι η εκκαθάριση από τα φασιστικά και δωσιλογικά στοιχεία είναι ζήτημα δικαιοσύνης αλλά και ανάγκη για την δημιουργία ενός δημοκρατικού κράτους. Ωστόσο, μετά τα γεγονότα του Δεκεμβρίου παρατηρούμε ότι γίνεται μια προσπάθεια να εκκαθαριστεί η κρατική μηχανή από τα δημοκρατικά και αριστερά στοιχεία και όχι από τα δωσιλογικά και φασιστικά στοιχεία.

Τέταρτον, για το ζήτημα των διώξεων ανέφερε ότι το εξετάζουν υπό την σκοπιά της εξασφάλισης των λαϊκών ελευθεριών. Η ΚΕ του ΕΛΑΣ διέταξε την απόλυση όλων των ομήρων. Ακόμη και για τους δωσίλογους σκοπό είχαν να τους παραδώσουν στην δικαιοσύνη. Εντούτοις, μεγάλη αναταραχή προκλήθηκε για τους ομήρους που κρατούσε ο ΕΛΑΣ, από την αντίθετη πλευρά όμως ονομάστηκαν «αιχμάλωτοι», άμαχοι πολίτες επειδή είχαν αντίθετες πολιτικές πεποιθήσεις από την τότε κυβέρνηση. Εκείνοι κακοποιήθηκαν και ακόμη ταλαιπωρούνται σε κρατητήρια και φυλακές στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Προσθέτει ότι εκτιμούν την κυβερνητική δήλωση για την πρόθεση της να λυθεί το ζήτημα, καθώς είναι αναγκαία για την ειρήνευση του τόπου.

Επιπλέον, για την αυστηρή τιμωρία των «θηριωδών εγκλημάτων» που πραγματοποιήθηκαν στην διάρκεια της Δεκεμβριανής κρίσης, όπως ανέφερε ο υπουργός εξωτερικών δεν διευκρίνισε πως θα εξακριβωθούν τα εγκλήματα αυτά. Βέβαια, εάν έγιναν εγκλήματα τέτοιου είδους αποδοκιμάζονται πλήρως. Εντούτοις, ο τρόπος με τον οποίο εισηγείται η κυβέρνηση να απομονωθούν ελοχεύει τον κίνδυνο να γενικευτούν οι διώξεις για ολόκληρη την παράταξη. Λόγω της οξύτητας της διχόνοιας είναι πιθανό, τις διώξεις και φυλακίσεις με την κατηγορία για συμμετοχή στην «στάση», να αντικαταστήσουν οι κατηγορίες για κοινά ποινικά αδικήματα. Κατά συνέπεια, εάν όλοι οι οπαδοί και τα στελέχη μιας πολιτικής οργάνωσης κινδυνεύουν να φυλακιστούν «με μια πρόχειρη κατηγορία», τότε δεν μπορεί να εκπληρωθεί η κυβερνητική δέσμευση για την λαϊκή ελευθερία.

Επιπροσθέτως, η αναστάτωση που σκόπιμα δημιουργήθηκε για τα εγκλήματα που αναφέρατε δεν μπόρεσε να καλύψει τα εγκλήματα που έγιναν από την αντίθετη πλευρά. Τα εγκλήματα αυτά, οι κακοποιήσεις, οι βασανισμοί και οι εξαφανίσεις έγιναν κυρίως από

---

100 *Ελευθερία,* Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1945· Γασπαρινάτος, τμ 2, ο. π., σ. 183-188.

τους ίδιους ανθρώπους που στο παρελθόν εγκληματούσαν στο όνομα του Χίτλερ. Για τον λόγο αυτόν προτρέπουν την κυβέρνηση να πραγματοποιήσει γενική κατάπαυση των διώξεων, ώστε να αποφευχθεί η διενέργεια μιας πληθώρας μηνύσεων και από τις δύο πλευρές που αποτέλεσμα θα έχει την περαιτέρω όξυνση του διχασμού.

Πέμπτον, για το ζήτημα της σύνθεσης της κυβερνήσεως πιστεύουν ότι θα πρέπει να δημιουργηθεί μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, ώστε να προωθηθεί το αίσθημα της ενότητας και να κατευναστούν οι ανησυχίες. Τέλος, σημαντικό είναι να διενεργηθούν όσο το δυνατόν συντομότερα το δημοψήφισμα και οι εκλογές, με την διευθέτηση της ημερομηνίας στην διάρκεια των συνομιλιών. Κλείνοντας, τόνισε την επιθυμία τους για την ειρήνευση της χώρας και την αποκατάσταση των λαϊκών ελευθεριών, αλλά και την πρόθεση τους να πράξουν τα απαραίτητα για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού.[101]

Σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη* στον λόγο του Σιάντου διατυπωθήκαν οι όροι του λαού για την επίτευξη της ειρήνης. Με «μεγάλη διαύγεια», με «πνεύμα πρακτικό», με «σεμνή λιτότητα» εξέφρασε τις απόψεις της η αντιπροσωπεία για την αντιμετώπιση του φασισμού και για τα εσωτερικά ζητήματα της χώρας. Μέσα από τον λόγο του Σιάντου φανερώθηκαν αφενός οι απόψεις του Εθνικού Συνασπισμού της Αριστεράς, και αφετέρου οι θηριωδίες και τα εγκλήματα του φασισμού.[102] Επιπλέον, *η Φωνή της Ηπείρου* τόνισε ότι με «σύνεση», με «ανώτερη αντίληψη» και με «τετράγωνη λογική» ο Σιάντος εξέφρασε το λαϊκό συμφέρον. Ωστόσο, η «ἀντίδραση» «κωλυσιεργεί» και «μηχανοραφεί», η φαινομενικά διαλλακτική διάθεση της κυβερνητικής πλευράς δεν είναι πραγματική, αλλά αντίθετα εμποδίζει την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων με την επιμονή της.[103]

Η *Ελευθερία* ερμηνεύει τον λόγο του Σιάντου σχολιάζοντας ότι οι θέσεις του ΕΑΜ δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα και εμμένουν σε ζητήματα, σαν να μην είχε συμβεί το «στασιαστικό κίνημα». Παρά το γεγονός ότι δέχονται τον αφοπλισμό, παρουσιάζουν αδιαλλαξία σε άλλα ζωτικής σημασίας ζητήματα. Όπως στο ζήτημα της ομηρίας, στο ζήτημα της αμνηστίας που έχουν την αξίωση να αμνηστευτούν για τα εγκλήματα κοινού ποινικού δικαίου και στο κυβερνητικό ζήτημα που έχουν την απαίτηση να συμμετέχουν «κομμουνιστές» στην κυβέρνηση. Στη συνέχεια, συμπεραίνει ότι υπάρχει διάσταση απόψεων ανάμεσα στις δύο πλευρές. Δεν είναι γνωστό εάν θα επιμείνει ή όχι στις αδιάλλακτες απόψεις της η εαμική αντιπροσωπεία λόγω της μυστικότητας των συζητήσεων. Στο σημείο αυτό εντοπίζει και μια σημαντική διαφορά στην τακτική των δύο

---

[101] Στο ίδιο.
[102] *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 6 Φεβρουαρίου 1945.
[103] *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 6 Φεβρουαρίου 1945.

πλευρών. Ότι δηλαδή η κυβερνητική αντιπροσωπεία έχει σταθερή θέση χωρίς διάθεση για «παζαρέματα», αφού έχει εξαντλήσει κάθε περιθώριο επιείκειας. Από την άλλη πλευρά, η εαμική αντιπροσωπεία παρουσιάζεται «ἀσαφής», «παλινδρομούσα», με παράλογες απαιτήσεις.[104]

Β. Οι διαπραγματεύσεις

Η διαφωνία στο ζήτημα της αμνηστίας οδήγησε σε αδιέξοδο τις διαπραγματεύσεις και οι συζητήσεις σταμάτησαν για τις επόμενες δύο ημέρες. Σύμφωνα με την *Ελευθερία* το αδιέξοδο δημιουργήθηκε λόγω της εμμονής της εαμικής αντιπροσωπείας. Στις 4 και 5 Φεβρουαρίου πραγματοποιήθηκε ανταλλαγή επιστολών και διεξήχθησαν ανεπίσημες συνομιλίες, ώστε να ξεπεραστεί η δυσκολία. Η κυβερνητική θέση στην επιστολή παρουσιάστηκε αμετάβλητη και απόλυτη τονίζοντας ότι το αίτημα για γενική αμνηστία είναι «ἀπολύτως ἀπαράδεκτο».[105] Με υποχωρητικότητα και συγχρόνως επιφυλακτικότητα απάντησε η εαμική αντιπροσωπεία. Δέχτηκε την θέσπιση των εγγυήσεων σύμφωνα με την κυβερνητική αρχή, ζητώντας όμως επιπλέον εγγυήσεις που θα περιόριζαν τους κινδύνους που τέθηκαν στον λόγο του Σιάντου.

Το κυβερνητικό σχέδιο περιλάμβανε την πολιτική αμνήστευση με την εξαίρεση των κοινών εγκλημάτων, τα οποία δεν ήταν «ἀπολύτως ἀναγκαία» για την επίτευξη του πολιτικού σκοπού, ενώ ταυτόχρονα προσέκρουαν στους κανόνες της διεξαγωγής του πολέμου. Οι περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν αμφιβολίες για την φύση του εγκλήματος θα παραπέμπονται σε πενταμελή εφετεία. Η *Ελευθερία* κρίνει λογική την θέσπιση των εγγυήσεων αυτών από μέρους της κυβέρνησης. Προσθέτει, ότι η ουσιαστικότερη εγγύηση αποτελεί τόσο το πρόσωπο του αντιβασιλέα, αλλά και η δημοκρατική σύνθεση της κυβέρνησης. Ως προς την υποχώρηση του ΕΑΜ, η *Ελευθερία* σημειώνει ως θετική έκβαση την υπέρβαση της δυσκολίας. Εντούτοις, πιθανολογεί ότι η υποχωρητικότητα αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η επιμονή στην αρχική θέση θα ήταν «ἀντιδημοτική». Συνεπώς, η εαμική αντιπροσωπεία δείχνει διαλλακτικότητα σε αυτό, ώστε να επιμείνει στα υπόλοιπα ζητήματα.

Κατά του εαμικού αιτήματος για γενική αμνηστία υπερθεματίζει η *Ελευθερία*. Σημειώνει ότι η κυβέρνηση διατίθεται να χορηγήσει αμνηστία σε όσα εγκλήματα κρίθηκαν

---

[104] *Ελευθερία,* Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 1945.
[105] *Ελευθερία,* Αθήνα, 6 Φεβρουαρίου 1945.

αναγκαία για την διεξαγωγή του κινήματος. Όχι όμως σε δολοφονίες και βασανιστήρια αμάχων, σε ομαδικές σφαγές και λεηλασίες που διαπράχθηκαν ενσυνείδητα από εγκληματίες που εκμεταλλεύθηκαν την επανάσταση για να εξαπολύσουν τα εγκληματικά τους ένστικτα. Προσθέτει, στα «ἄνανδρα αὐτά ὑποκείμενα» δεν οφείλουμε ούτε οίκτο, ούτε συμπάθεια, αλλά ούτε και το ενδιαφέρον του ΚΚΕ δικαιολογείται. Την στάση του ΚΚΕ ερμηνεύει ως «τύψεις» προς αυτούς που τους έδωσε την εντολή να διαπράξουν τα εγκλήματα αυτά. Κλείνοντας, προσθέτει ότι το ΚΚΕ θα έπρεπε να αποκηρύξει τα εγκλήματα αυτά, για λόγους πολιτικούς και κυρίως διαπαιδαγώγησης.106 Με τα αιχμηρά αυτά λόγια είναι φανερό ότι η *Ελευθερία* θεωρεί επιβεβλημένη την τιμωρία ενός μέρους του όχλου. Εντούτοις, αν και κατηγορεί τους ηγέτες του κινήματος ως υπαίτιους δεν υποστηρίζει την τιμωρία τους, πιθανότατα διότι δεν ήθελε να παρεκκλίνει από την κυβερνητική πολιτική.

Στις 6 Φεβρουαρίου διενεργήθηκε η τρίτη συνεδρίαση, στην οποία κλήθηκαν και οι στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες να δώσουν ορισμένες πληροφορίες. Σύμφωνα με την *Ελευθερία* τα αποτελέσματα της συμφωνίας ήταν «λίαν ικανοποιητικά».107 Αναφέρει ότι στους πολιτικούς κύκλους η συμφωνία θεωρείται βέβαιη, με την ανατροπή των συζητήσεων να φαίνεται «ἀπίθανη». Την αισιοδοξία αυτή προσδίδει στο γεγονός ότι η εαμική αντιπροσωπεία επέδειξε διαλλακτικότητα στις συζητήσεις και πρόθεση για συνεννόηση. Προσθέτει ότι ο Τσιριμώκος ήταν περισσότερο διαλλακτικός και ακολουθούσε ο Σιάντος. Ο Παρτσαλίδης ήταν ο πιο αδιάλλακτος και έδειχνε την δυσφορία του με μορφασμούς, αλλά και ψιθυρίζοντας στα ώτα του Σιάντου. Μετά την λήξη της συνεδρίασης δημοσιεύθηκε επίσημη ανακοίνωση, η οποία πληροφόρησε ότι η σύσκεψη πραγματοποιήθηκε σε πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης, με ενδείξεις ότι θα επέλθει άμεσα συμφωνία.108

Η *Ελευθερία* αναφέρει τα ζητήματα στα οποία επήλθε συμφωνία: Όσοι όμηροι κρατούνται ακόμη από τον ΕΛΑΣ θα αφεθούν ελεύθεροι. Ταυτόχρονα, οι τριμελείς δικαστικές επιτροπές να επισπεύσουν το έργο τους, ώστε όσοι οπαδοί του ΕΑΜ, οι οποίοι δεν έχουν διαπράξει εγκλήματα κοινού ποινικού δικαίου, να αφεθούν άμεσα ελεύθεροι. Όσον αφορά το στρατιωτικό ζήτημα, ο ΕΛΑΣ θα αποστρατευτεί και θα παραδώσει τα όπλα σε καθορισμένο χρόνο. Οι μόνιμοι αξιωματικοί και έφεδροι αξιωματικοί του ΕΛΑΣ θα επανδρώσουν τον Εθνικό στρατό, αφού πρώτα εγκριθούν από Συμβούλια. Το ίδιο θα

106 Στο ίδιο.
107 *Ελευθερία,* Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 1945.
108 Στο ίδιο.

ισχύσει για τους άνδρες του ΕΔΕΣ και των άλλων εθελοντικών οργανώσεων. Η Ορεινή Ταξιαρχία θα παραμείνει ανεξάρτητη και πιθανώς να μετασχηματιστεί. Η αστυνομία και η χωροφυλακή θα εκκαθαριστούν «ριζικώς», από συμβούλια που θα ορίσει η κυβέρνηση. Επίσης, θα επανέλθει η πολιτική νομιμότητα του κομμουνιστικού κόμματος και των υπόλοιπων κομμάτων και ομάδων του ΕΑΜ, η δυνατότητα επανέκδοσης του εαμικού Τύπου και η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι. Τέλος, για το κυβερνητικό ζήτημα, η κυβερνητική αντιπροσωπεία ανέφερε ότι η απευθείας συμμετοχή του ΕΑΜ στην κυβέρνηση είναι αδύνατη, δύναται όμως να δεχθεί την προσθήκη σε αυτήν δύο ή τριών ατόμων κοινής εμπιστοσύνης.[109]

Στις 7 Φεβρουαρίου δεν πραγματοποιήθηκε σύσκεψη των αντιπροσωπειών, αλλά συνεδρίασε η κυβερνητική αντιπροσωπεία με τον αντιβασιλέα και τον Πλαστήρα και ο Σοφιανόπουλος με τον Leeper. Αποτέλεσμα των συσκέψεων αυτών ήταν να υιοθετηθεί σταθερή άποψη για όλα τα ζητήματα και κυρίως για τα τεχνικά. Εντούτοις, έδωσε την αφορμή να διαδοθούν φήμες περί διχογνωμίας στο κυβερνητικό στρατόπεδο. Ειδικότερα, την επιφύλαξη ορισμένων υπουργών για την υποχωρητικότητα της κυβερνητικής αντιπροσωπείας στις συζητήσεις με το ΕΑΜ, η οποία είχε αντίκτυπο και στην κοινή γνώμη. Με κυβερνητική ανακοίνωση διαψεύσθηκαν οι υπόνοιες για την διαφωνία των μελών της κυβέρνησης, εξηγώντας ότι δεν πραγματοποιήθηκε διάσκεψη για να μπορέσουν οι εμπειρογνώμονες να καθορίσουν τις λεπτομέρειες για τα στρατιωτικά ζητήματα.[110]

Η *Ελευθερία* στο άρθρο της «ο κίνδυνος», προειδοποιεί για τους κινδύνους που ελοχεύει η μη επίτευξη της συμφωνίας. Επισημαίνει ότι οι όροι της συμφωνίας δυσαρεστούν την άκρα δεξιά, η οποία «εἶχε φιλοδοξήσῃ νὰ μονοπωλήσῃ ἀμαχητί τὴν ἐξουσίαν». Από την άλλη πλευρά, η άκρα αριστερά πίστεψε «ὅτι ὑπάρχει ἔδαφος ν' ἀποσπάση ἔτι μεγαλύτερας παραχωρήσεις ἤ νὰ ἐφαρμόση διὰ μὶαν ἀκόμη φοράν τὴν γνωστήν παρελκυστικήν τακτικήν της». Καταγγέλλει ότι η «ἄκρα ἀριστερά» φέρει τις βαρύτερες ευθύνες για την κατάσταση που έχει περιέλθει η χώρα. Επιπλέον, τονίζει ότι εάν δεν επιτευχθεί συμφωνία εξαιτίας των διαφωνιών στις λεπτομέρειες η ευθύνη του ΚΚΕ θα είναι τεράστια. Ταυτόχρονα, υπονοεί ότι το ΚΚΕ έχει την ευθύνη της μη ευόδωσης των προηγούμενων προσπαθειών ειρήνευσης.[111]

Στις 8 Φεβρουαρίου διεξήχθη η τέταρτη συνεδρίαση, όπου συζητήθηκαν και συμφωνήθηκαν διάφορα τεχνικά ζητήματα για την αμνηστία. Ειδικότερα για την διάκριση

[109] Στο ίδιο.
[110] *Ελευθερία,* Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1945.
[111] Στο ίδιο.

των αδικημάτων κοινού ποινικού δικαίου επήλθε συμφωνία στις περισσότερες λεπτομέρειες, χωρίς όμως να διευθετηθεί η προθεσμία. Επίσης, συζητήθηκαν οι λεπτομέρειες για τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Στην συζήτηση αυτή έλαβαν μέρος και Βρετανοί στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες, οι οποίοι σύμφωνα με την *Ελευθερία* διευκόλυναν σημαντικά τις συνομιλίες. Η *Ελευθερία* χαρακτηρίζει το κλίμα των συζητήσεων διστακτικό. Σημειώνει ότι δεν κατάφεραν να θίξουν κάποιο ζήτημα στο σύνολο του, καθώς δόθηκε έμφαση στην αποφυγή δημιουργίας οξύτητας. Προσθέτει ότι παρά την «δυσχέρεια» λόγω των έντονων προς διαπραγμάτευση θεμάτων, οι τόνοι ήταν φιλικοί και ήρεμοι. Το κλίμα αισιοδοξίας εξακολουθεί να υφίσταται, καθώς βασίζεται στην αμοιβαία θέληση για συνεννόηση.[112]

Στην πέμπτη σύσκεψη που έλαβε μέρος στις 9 Φεβρουαρίου, κύριο θέμα αποτέλεσε η άρση του στρατιωτικού νόμου. Για το ζήτημα αυτό οι δύο πλευρές δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν. Κατά την *Ελευθερία* η καταβολή ιδιαίτερης προσπάθειας είναι αναγκαία για την εύρεση κοινού τόπου. Η διάσταση απόψεων παρουσιάζεται στο γεγονός ότι η εαμική αντιπροσωπεία αξιώνει την άρση του στρατιωτικού νόμου αμέσως μετά την υπογραφή της συμφωνίας, ενώ η κυβερνητική αντιπροσωπεία επιμένει να πραγματοποιηθεί μετά τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ και την αποκατάσταση των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών στην Ελλάδα. Εντούτοις, οι συζητήσεις για το ζήτημα του αφοπλισμού εξελίχθηκαν ομαλά. Η εαμική αντιπροσωπεία έχει δεχθεί τις κυβερνητικές προτάσεις και παραμένουν οι τελευταίες λεπτομέρειες προς διευθέτηση.[113]

Εντούτοις, η *Μεγάλη Ελλάς* παρακολουθεί με μεγάλη δυσαρέσκεια την διενέργεια των συζητήσεων. Ισχυρίζεται ότι η κοινή γνώμη προβάλλει έντονες αντιδράσεις και οδηγείται στην εξέγερση, λόγω των διαπραγματεύσεων με το ΕΑΜ. Οι οργανώσεις της εθνικιστικής νεολαίας της ΕΔΕΕ γνωστοποίησαν την δυσαρέσκεια τους διακόπτοντας τις παραστάσεις σε θέατρα και κινηματογράφους, όπου εκφώνησαν ομιλίες. Στις ομιλίες αυτές διαμήνυαν ότι είναι σφάλμα η συνθηκολόγηση με ανθρώπους άτιμους, χωρίς συνείδηση, οι οποίοι έπραξαν τόσα εγκλήματα κατά της πατρίδας. Ζητούν τον «ήθικό καθαρμό» από τα εγκληματικά και προδοτικά στοιχεία, ώστε να μπορέσουν να ανοικοδομήσουν την χώρα. Επεσήμαναν ότι «Δὲν ἔχουν καμμιὰ θέσι στὴν κοινωνία καὶ τὸν ἐθνικό στρατό οἱ ἐφιάλτες τῆς Ἑλλάδας».[114] Η *Μεγάλη Ελλάς* σημειώνει ότι το κοινό επιδοκίμαζε τις ομιλίες και φώναζε συνθήματα όπως: «Ὄχι ἀμνηστεία» «Θάνατος στοὺς

[112] *Ελευθερία,* Αθήνα, 9 Φεβρουαρίου 1945.
[113] *Ελευθερία,* Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1945.
[114] *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 10 Φεβρουαρίου 1945.

δολοφόνους». Επιπροσθέτως, τονίζει ότι οι υποχωρήσεις στις αξιώσεις του ΕΑΜ και κυρίως στην παροχή αμνηστίας, οδήγησαν πολλές οργανώσεις και οργανισμούς να συντονίσουν πάνδημο συλλαλητήριο. Ωστόσο, λόγω του υπάρχοντος στρατιωτικού νόμου δεν θα πραγματοποιηθεί. Οι πρωτεργάτες της κινητοποίησης δεν επιθυμούν να παραβούν τον νόμο και να οργανώσουν συγκεντρώσεις, χωρίς κάποια κυβερνητική άδεια. Η νεολαία της ΕΔΕΕ εισηγείται δίωρη στάση εργασίας, ώστε να δείξει ο λαός της Αθήνας και του Πειραιά την αγανάκτηση του ενάντια στην συνεργασία με τους «κομμουνιστάς».[115] Η *Μεγάλη Ελλάς* καλεί τον λαό να συμμετάσχει στην στάση εργασίας και να διαμαρτυρηθεί ενάντια στην «κωμωδίαν εἰς τὴν Βάρκιζαν καὶ διὰ τὰς ἀδικαιολογήτους και ἐξευτελιστικάς διὰ τὸ κράτος ὑποχωρήσεις ἔναντι τῶν κόκκινων δοσιλόγων».[116]

Στις 10 Φεβρουαρίου διενεργήθηκε η έκτη συνεδρίαση κατά την οποία συζητήθηκαν όσα θέματα δεν είχαν επιλυθεί ακόμη. Ομοφωνία επιτεύχθηκε στα εξής σημεία: η κυβέρνηση δεν φέρει κάποια ευθύνη για τις ζημιές που προξενήθηκαν κατά τα Δεκεμβριανά γεγονότα, το ΕΑΜ και το ΚΚΕ δεν θα συμμετάσχουν στην κυβέρνηση και θα διενεργηθεί διάκριση των πολιτικών αδικημάτων από εκείνα του κοινού ποινικού δικαίου.[117] Ωστόσο, στα ζητήματα του χρόνου έναρξης της αμνηστίας, των δημοσίων λειτουργών που συμμετείχαν στα γεγονότα του Δεκεμβρίου και της άρσης του στρατιωτικού νόμου υπήρξε διαφωνία. Η κυβερνητική πλευρά εξέθεσε τις αντιλήψεις της, δηλώνοντας ότι δεν δύναται να προβεί σε περαιτέρω υποχωρήσεις. Η αντιπροσωπεία του ΕΑΜ ζήτησε χρόνο να μελετήσει τις προτάσεις και να δώσει την απάντηση της στην επόμενη σύσκεψη.[118] Για το ζήτημα των δημοσίων υπαλλήλων, η κυβερνητική άποψη υποστήριζε να παραχωρείται στους υπουργούς το δικαίωμα να θέτουν σε διαθεσιμότητα για έξι μήνες όσους αποδεδειγμένα συμμετείχαν στα γεγονότα του Δεκεμβρίου.

Η άρση του στρατιωτικού νόμου αποτέλεσε το πιο επίπονο ζήτημα κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Η κυβερνητική αντιπροσωπεία ήταν ανυποχώρητη στην θέση της για την αντικατάσταση του στρατιωτικού νόμου από Συντακτική Πράξη όμοια με εκείνη της ΚΔ΄. Η τελευταία έδινε την δυνατότητα στην κυβέρνηση με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου να αναστείλει την ισχύ των άρθρων 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18 και 100 του Συντάγματος του 1927, στην περίπτωση διατάραξης ή απειλής της δημόσιας τάξης. Τα άρθρα αυτά αφορούν κυρίως τις ατομικές ελευθερίες (του Τύπου, του

[115] Στο ίδιο.
[116] *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1945.
[117] *Ριζοσπάστης,* Τρίκκαλα, 12 Φεβρουαρίου 1945.
[118] *Ελευθερία,* Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1945.

συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι κ.λ.π), ενώ το άρθρο 100 δίνει την δυνατότητα στην κυβέρνηση να συγκροτήσει ειδικά δικαστήρια. Η εαμική αντιπροσωπεία δέχθηκε την Συντακτική Πράξη, όμως αξίωνε την λήξη της με την ολοκλήρωση του αφοπλισμού. Στον αντίποδα, η κυβέρνηση επιθυμούσε να έχει την δυνατότητα να κρίνει εκείνη εάν οι συνθήκες θα επιτρέψουν της άρση της την δεδομένη στιγμή ή εάν θα είναι αναγκαία η σταδιακή κατάργηση των περιορισμών.[119]

Στις 11 Φεβρουαρίου στις 5:45 το πρωί ξεκίνησε η έβδομη και τελευταία σύσκεψη στη Βάρκιζα. Ύστερα από δέκα ώρες διαπραγματεύσεων, όπου συζητήθηκε κυρίως το ζήτημα της άρσεως του στρατιωτικού νόμου, επήλθε συμφωνία. Υπό την παρουσία του Harold Macmillan (Άγγλος υπουργός επί των μεσογειακών υποθέσεων) και του Leeper, οι αντιπρόσωποι του ΕΑΜ και της κυβέρνησης υπέγραψαν στις 4.30 το πρωί της επόμενης ημέρας ένα συνοπτικό προσύμφωνο.[120] Λίγες ώρες αργότερα μεταφέρθηκαν στο υπουργείο εξωτερικών για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Εκεί συντάχθηκε το επίσημο κείμενο, από το οποίο η εαμική αντιπροσωπεία ζήτησε την αντικατάσταση της φράσης «και τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος», καθώς όπως επεσήμανε θα έδινε λάθος εντύπωση για την θέση του ΕΑΜ ως πολιτικού οργανισμού. Η κυβερνητική πλευρά ισχυριζόμενη ότι επρόκειτο για λάθος από αβλεψία, το διόρθωσε και οι δυο πλευρές υπέγραψαν την συμφωνία στις 7.20 το απόγευμα.[121]

[119] *Ελευθερία,* Αθήνα, 11 Φεβρουαρίου 1945.
[120] *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.
[121] *Ελεύθερη Ελλάδα*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.

Κεφάλαιο 4

Η Συμφωνία της Βάρκιζας

Α. Οι δηλώσεις των πολιτικών ηγετών για την συμφωνία της Βάρκιζας

Την συμφωνία[122] υπέγραψαν ο Σοφιανόπουλος, ο Ράλλης και ο Μακρόπουλος ως αντιπρόσωποι της ελληνικής κυβέρνησης. Από την άλλη πλευρά, ο Σιάντος, ο Παρτσαλίδης και ο Τσιριμώκος υπέγραψαν ως αντιπρόσωποι της Κ.Ε. του ΕΑΜ. Η συμφωνία αποτέλεσε ένα είδος «προσυντάγματος», καθώς ήταν το μοναδικό επίσημο κείμενο που είχε χαρακτηριστικά και περιεχόμενο συντάγματος, ενώ ταυτόχρονα δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα της κυβερνήσεως.[123] Η κυβερνητική αντιπροσωπεία γνωστοποίησε την θέληση της κυβέρνησης να δοθεί ένα τέλος στην εσωτερική κρίση ώστε να αποκατασταθεί η ειρήνη και να ξεκινήσει η ανοικοδόμηση της χώρας. Επίσης, επισήμανε ότι η συμφωνία εκφράζει τις πεποιθήσεις του ελληνικού λαού για έναν ελεύθερο και ομαλό πολιτικό βίο, ενώ ταυτόχρονα προσλαμβάνει ηθική δέσμευση. Κλείνοντας, δήλωσε ότι επήλθε «πλήρη συμφωνία αντιλήψεων» στις υπογεγραμμένες αρχές.[124]

Ύστερα, η εαμική αντιπροσωπεία μαζί με τον στρατηγό Σαράφη μετέβη στο μέγαρο της αντιβασιλείας, όπου συνάντησαν τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και εξέφρασαν την ευγνωμοσύνη τους προς τον μακαριότατο για την συμβολή του στην επίτευξη της συμφωνίας. Ακόμη, τον διαβεβαίωσαν ότι θα εργασθούν για την πλήρη εφαρμογή της συμφωνίας. Στη συνέχεια, μετέβησαν στο πολιτικό γραφείο του Πλαστήρα, ο οποίος εξέφρασε την χαρά του για την λήξη της δυσάρεστης αυτής περιπέτειας. Μεταξύ άλλων ο Σιάντος τόνισε ότι από την πλευρά τους θα εφαρμόσουν την συμφωνία και θα παραδώσουν τα όπλα αμέσως, ζητούν όμως την κατοχύρωση των δημοκρατικών

---

[122] Για το κείμενο της συμφωνίας της Βάρκιζας βλ. Παράρτημα· Στην συμφωνία προσαρτήθηκαν επιπλέον τρία πρωτόκολλα συμφωνιών, τα οποία συντάχτηκαν από τους στρατιωτικούς εμπειρογνώμονες και αφορούν στρατιωτικά ζητήματα. Το πρώτο πρωτόκολλο αναφέρεται στη «συμφωνία δια στρατιωτικά θέματα». Το δεύτερο ορίζει το σχέδιο αποστράτευσης του ΕΛΑΣ και στο τρίτο συμφωνήθηκε η «παράδοσις όπλων και πυρομαχικών υπό του ΕΛΑΣ - ΕΛΑΝ (πλοίων και πλοιαρίων) και ανακαταγραφή των πλοίων του ΕΛΑΣ – ΕΛΑΝ». Για τα κείμενα των πρωτοκόλλων βλ. Γασπαρινάτος, τμ 2, ο. π., σ. 207-212.

[123] Νίκος Αλιβιζάτος, *Πολιτική και θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σ. 156-157.

[124] *Το ΚΚΕ επίσημα κείμενα 1940-1945*, ο. π. σ. 411- 416.

ελευθεριών του λαού. Για το ζήτημα αυτό ο Πλαστήρας εγγυήθηκε προσωπικά λέγοντας ότι θα πραγματοποιηθούν εκλογές «μὲ ἀπόλυτον γνησιότητα ὅμοιαν τῆς οποίας δεν ἐγνώρησεν ὁ τόπος». Έπειτα, μετέβησαν στο στρατηγείο του Scobie και τέλος, στα Τρίκαλα για την (τυπική) έγκριση της συμφωνίας από την ολομέλεια της ΚΕ του ΕΑΜ.[125]

Κατά τις 6.30 μ.μ. ο αντιβασιλέας Δαμασκηνός απηύθυνε διάγγελμα μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών προς τον ελληνικό λαό. Αφού ανήγγειλε το χαρμόσυνο νέο της εσωτερικής ειρήνευσης μέσω της σύναψης της συμφωνίας, δήλωσε ότι η υπογραφή της λειτουργεί προς όφελος των εθνικών συμφερόντων. Ταυτόχρονα, επεσήμανε ότι η ανάγκη για ειρήνευση και αναστήλωση του κράτους είναι τόσο επιτακτική, ώστε θα πρέπει ολόκληρος ο λαός να καταπνίξει τα αρνητικά συναισθήματα που δικαιολογημένα έχει και να δείξει εμπιστοσύνη στην συμφωνία. Άλλωστε, συμπληρώνει τα εγκλήματα που διεπράχθησαν δεν είναι δυνατόν να παραγνωριστούν, αλλά την τιμωρία τους θα πρέπει να κρίνει η Δικαιοσύνη, στην οποία οφείλουμε να έχουμε εμπιστοσύνη.

Ύστερα από την ολοκλήρωση των υπογραφών ακολούθησαν και οι δηλώσεις των εκπροσώπων των δύο αντιπροσωπειών. Ο Σοφιανόπουλος ξεκίνησε τον λόγο του αναφέροντας ότι η συνθηκολόγηση αποτελεί «ἐθνικό ἔργο».[126] Ευελπιστεί ότι η διάθεση συνδιαλλαγής που επέδειξαν και οι δύο πλευρές κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων θα συνεχιστεί και στο επίπεδο της εφαρμογής της συμφωνίας. Επίσης, προσδοκά ότι δεν θα υπάρξει κάποια παρεξήγηση ή παρερμηνεία, καθώς είναι αναγκαία η αποφυγή νέων περιπετειών με αρνητικές συνέπειες για την χώρα. Έχει την πεποίθηση ότι η Ελλάδα θα ξεπεράσει τα τραύματα του εμφυλίου σπαραγμού και ενωμένη θα εργασθεί για την ανοικοδόμηση της χώρας. Υποστήριξε ότι η ελληνική κυβέρνηση θα δείξει κατανόηση σε κάθε αίτημα, και τόνισε ότι κανένα κόμμα δεν μπορεί να ευδοκιμήσει σε αυτήν την χώρα με την βία, παρά μόνο με πειθώ. Κλείνοντας, ευχαρίστησε τους Βρετανούς εκπροσώπους για την στήριξη τους στα ελληνικά ζητήματα.

Στη συνέχεια πήρε τον λόγο ο Σιάντος, ο οποίος γνωστοποίησε την ευχαρίστηση και ικανοποίηση του, τόσο για την κατανόηση πού επέδειξε η κυβερνητική αντιπροσωπεία όσο και για το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων. Επίσης, γνωστοποίησε την πεποίθηση του ότι η συμφωνία θα ευχαριστήσει ολόκληρο τον ελληνικό λαό, καθώς τερματίζει μια δύσκολη περίοδο και δίνει το έναυσμα για μια νέα περίοδο και την ανοικοδόμηση της Ελλάδας. Κλείνοντας, και εκείνος θα ευχαριστήσει τους Βρετανούς εκπροσώπους.

---

125 *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.
126 *Ελεύθερη Ελλάδα, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.*

Τέλος, ο Μακ Μίλλαν στον λόγο του δήλωσε ότι είναι τιμή για εκείνον να παρευρίσκεται στο ευτυχές αυτό γεγονός, που σηματοδοτεί μια νέα περίοδο για την Ελλάδα. Προσέθεσε ότι οι δύο χώρες ως φίλοι και σύμμαχοι έχουν συμπορευθεί σε πολλές δυσκολίες και ότι η κυβέρνηση αλλά και ο λαός της Βρετανίας θα συνεισφέρουν στην αναγέννηση του ελληνικού λαού.[127]

Ο Παρτσαλίδης απαντώντας σε ερωτήσεις που του έθεσαν εκπρόσωποι του Τύπου δήλωσε ότι το ΕΑΜ έκανε πολλές υποχωρήσεις για την επίτευξη της συμφωνίας και αναφέρθηκε στο ζήτημα της αμνηστίας. Το ΕΑΜ επιδίωκε γενική αμνηστία καθώς ο διαχωρισμός του πολιτικού και ποινικού αδικήματος είναι δύσκολη υπόθεση και επιφυλάσσει κινδύνους επέκτασης της δίωξης στα στελέχη του ΕΑΜ. Ο κίνδυνος αυτός μπορεί να αποσοβηθεί μονάχα με την «καλή πίστη» στην σωστή λειτουργία του κρατικού μηχανισμού. Επίσης, επεσήμανε ότι το ΕΑΜ θα διατηρήσει την πολιτική του υπόσταση, καθώς στόχος του αποτελεί η εξασφάλιση «της λαϊκής κυριαρχίας». Επιπλέον, υποστήριξε ότι η «δήθεν» αυτόγραφη επιστολή του Άρη Βελουχιώτη προς τους άνδρες του ΕΛΑΣ, που τους προέτρεπε να μην παραδώσουν τα όπλα, αποτελεί προϊόν πλαστογραφίας. Ταυτόχρονα, τόνισε ότι στο ΕΑΜ δεν υπάρχουν διαφωνίες, αλλά επικρατεί πειθαρχία: «οἱ συν. Βελουχιώτης καὶ Μπακιρτζῆς και ὅλοι θὰ πειθαρχήσουν στὶς ἀποφάσεις». Ακόμη, διέψευσε τις κατηγορίες ότι το ΕΑΜ συνεργάστηκε με Βούλγαρους, Ιταλούς και Γερμανούς.

Όσον αφορά το ζήτημα των εκτελέσεων, σύμφωνα με την *Ελεύθερη Ελλάδα* ο Παρτσαλίδης απάντησε τα εξής: τα εγκλήματα που αποδίδονται σε εμάς έχουν διαπραχθεί από τους εχθρούς μας (τους οπαδούς της 4ης Αυγούστου και των δωσίλογων) και θα το αποδείξουμε με στοιχεία. Ίσως κάποιες αυτοδικίες να πραγματοποιήθηκαν από ανεύθυνα στοιχεία. Εμείς θα ερευνήσουμε την υπόθεση και εάν έχουν διαπραχθεί εγκλήματα από μέλη της παράταξης μας θα φροντίσουμε να τιμωρηθούν. Ωστόσο, είναι βέβαιο ότι αποτελούν εχθρικά προς το ΕΑΜ στοιχεία που θέλησαν να το εκθέσουν. Σύμφωνα με την *Μεγάλη Ελλάς* -στο άρθρο της με τίτλο «Ὁ Παρτσαλίδης ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἐγκλήματα τα διέπραξαν ἀναρχικοί διὰ νὰ... δυσφημήσουν το Ε.Α.Μ.!»- ο Παρτσαλίδης αναφέρει για το ζήτημα αυτό τα εξής: Αυτοδικίες που πιθανόν να έγιναν ήταν λογικές καθώς ήταν αναπόφευκτες εφόσον οι δωσίλογοι ήταν ελεύθεροι και διαπνέονταν με πάθος εναντίον μας. Για το ζήτημα των ομήρων, σύμφωνα με την *Ελεύθερη Ελλάδα* ο Παρτσαλίδης ανέφερε ότι σε ένδειξη καλής θέλησης παρέδωσαν τους ομήρους που είχαν συλλάβει και

[127] Στο ίδιο.

τους λίγους δωσίλογους που ακόμη κρατούν θα τους παραδώσουν και αυτούς. Σε αντίθεση πολλοί δημοκρατικοί πολίτες και εαμίτες βρίσκονται σε κρατητήρια της Κέρκυρας υπό τον Ζέρβα ή στο εξωτερικό. Σύμφωνα με την *Μεγάλη Ελλάς* ο Παρτσαλίδης δήλωσε ότι θα παραδώσουν όλους τους ομήρους, χωρίς να γίνεται κάποια αναφορά στους ομήρους που έχουν παραδοθεί ήδη. Ακόμη, οι όμηροι που βρίσκονται στην Κέρκυρα παρουσιάζονται ως ισχυρισμοί του Παρτσαλίδη.

Ο Τσιριμώκος δήλωσε τα εξής: «Ἔγινε τὸ καλύτερο ποὺ μποροῦσε νὰ γίνῃ. Ἡ συνδιαλλαγή εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 1 προϋπόθεσις διὰ νὰ εἰρηνεύσει ὁ τόπος καί νὰ ἱκανοποιηθῇ τὸ καθολικόν αἴσθημα τοὺ ἑλληνικοῦ λαοῦ.[128]

Β. Πως έκρινε την συμφωνία ο Τύπος

Η φωνή της Ηπείρου αναφέρει ότι η συμφωνία έδωσε μεγάλη χαρά στο λαό και οι ηγέτες που έφεραν εις πέρας την δύσκολη αυτή αποστολή κέρδισαν την ευγνωμοσύνη του. Η συμφωνία και οι όροι της δίνουν λύσεις στην μεγάλη κρίση που έλαβε χώρα. Τα κυριότερα σημεία της σύμφωνα με την εφημερίδα είναι τα εξής: ο στρατιωτικός νόμος με τις ολέθριες συνέπειες του καταργείται, ενώ οι χιλιάδες όμηροι αφήνονται ελεύθεροι. Η αποστράτευση των αντιστασιακών παρατάξεων, που έδωσε την αφορμή στην «ἀντίδραση» να εξαπολύσει την εμφύλια σύγκρουση, θα επιφέρει την δημιουργία του ενιαίου εθνικού στρατού. Η κρατική μηχανή, η χωροφυλακή και η αστυνομία των πόλεων θα εκκαθαριστούν από τα προδοτικά και φασιστικά στοιχεία. Τέλος, η διενέργεια εκλογών και δημοψηφίσματος θα πραγματοποιηθεί όσο το δυνατόν συντομότερα. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο αρθρογράφος αποφεύγει να αναφέρει την χορήγηση αμνηστίας ως ένα από τα κυριότερα σημεία της συμφωνίας.

Ωστόσο, τονίζει ότι η συμφωνία αποτελεί μονάχα το πρώτο βήμα. Για να επέλθει πολιτική ομαλότητα, ειρήνη και δημοκρατία ο κάθε πολίτης οφείλει με επιμονή και μόχθο να φροντίσει για την εφαρμογή των όρων της πιστά στην καθημερινότητα του. Επιπλέον, θα πρέπει συνεχώς να επαγρυπνεί καθώς οι «ἄνθρωποι τοῦ σκότους», «οἱ ἐχθροί του λαοῦ μας» έχουν στόχο να υπονομεύσουν την συμφωνία και την ειρήνη. Ο εμφύλιος πόλεμος και η αναταραχή εξυπηρετεί τα συμφέροντα της «ἀντίδρασης», για αυτό και είναι έτοιμη να υπονομεύσει κάθε προσπάθεια συμφιλίωσης.[129]

---

[128] Στο ίδιο· *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.
[129] *Η Φωνή της Ηπείρου,* Γιάννινα, 14 Φεβρουαρίου 1945.

Η *Ελεύθερη Ελλάδα* θεωρεί την υπογραφή της συμφωνίας μια θετική έκβαση καθώς δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ειρήνευση και την ομαλοποίηση της Ελλάδας. Προσθέτει ότι όλες οι δημοκρατικές και λαϊκές δυνάμεις της χώρας ενώθηκαν στο ΕΑΜ και με συνέπεια συνέβαλαν στην θετική αυτή εξέλιξη. Για την ευημερία της χώρας, που πέρασε τόσα δεινά τα τελευταία χρόνια, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η εσωτερική ειρήνη, για αυτό η ηγεσία του ΕΑΜ με υπευθυνότητα έκανε τις αναγκαίες υποχωρήσεις για την πραγματοποίηση της. Ταυτόχρονα, επιδίωξε και διαπραγματεύτηκε με επιμονή για να επιτύχει την κατοχύρωση των λαϊκών ελευθεριών.

Επιπλέον, τονίζει ότι το ΕΑΜ από την πλευρά του δεσμεύεται να ενεργήσει ώστε να εφαρμοστούν οι όροι της συμφωνίας, όπως άλλωστε έπραξε και στις συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας. Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση και η αντιβασιλεία οφείλει να τιμωρήσει τους προδότες, αλλά και να εκκαθαρίσει τον κρατικό μηχανισμό και σώματα ασφαλείας. Να εξασφαλίσει την ελευθερία του λόγου, τις λαϊκές και συνδικαλιστικές ελευθερίες, αλλά και τον τερματισμό των διωγμών των δημοκρατικών πολιτών. Τέλος, να διενεργήσουν άμεσα δημοψήφισμα και εκλογές, να εργασθούν όλοι από κοινού ώστε να αντιμετωπισθούν τα εσωτερικά προβλήματα.[130]

Η θετική στάση του εαμικού Τύπου προς την συμφωνία οφείλεται στην πεποίθηση των ηγετών του ΕΑΜ ότι ακόμη και μια κακή συμφωνία θα ήταν προτιμότερη από την εκ νέου προσφυγή στα όπλα. Ακόμη και ο Γιάννης Ζεύγος (ανώτατο στέλεχος του ΚΚΕ), ο οποίος διαφωνούσε με την παραπάνω λογική, παραδεχόταν ότι ενώ είχαν ετοιμοπόλεμους άνδρες, η περαιτέρω επέκταση της διαμάχης σε όλη την χώρα θα δημιουργούσε ολοκληρωτική καταστροφή στις πόλεις και τα χωριά. Ταυτόχρονα, η έλλειψη πυρομαχικών και τροφίμων θα δημιουργούσε προβλήματα στον ήδη κουρασμένο και πεινασμένο λαό, ο οποίος είναι πιθανόν να στρεφόταν εναντίον του ΕΑΜ. Αν και οι επιφυλάξεις αυτές είχαν βάση στην πραγματικότητα, οι ηγέτες του ΕΑΜ είχαν υπερεκτιμήσει τις δυνατότητες του αντιπάλου τους και ταυτόχρονα είχαν υποτιμήσει τον αντίκτυπο της διεθνής κοινής γνώμης στην βρετανική πολιτική.[131]

Η *Μεγάλη Ελλάς* παρουσιάζει τη συμφωνία σαν μια αρνητική εξέλιξη και την χαρακτηρίζει «πραξικόπημα». Τα συναισθήματα που διακατέχουν τον αρθρογράφο είναι «βαθύτατη κατάπληξη», «ἀγανάκτηση» και «ὀδύνη». Με σαρκαστική διάθεση αποδοκιμάζει την συμφωνία και κυρίως την χορήγηση αμνηστίας για τα πολιτικά αδικήματα:

---

130 *Ελεύθερη Ελλάδα*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.
131 Λυμπεράτος, ο. π., σ. 71.

> «ἡ νόμιμος κυβέρνησις τοῦ κράτους συνεβλήθη μὲ τοὺς ἐγκληματίας, τοὺς ἔδωσεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν και τοὺς... παρεκάλεσε νὰ ἐυαρεστηθοῦν νὰ επανέλθουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, σὰν νὰ μὴν εἴχε συμβῇ ἀπολύτως τίποτε! [...] Δὲν ἐπανεστάτησαν, δὲν αἱματοκύλισαν τὸν τόπο, δὲν ἐσκότωσαν κανένα, δὲν ἔσφαξαν, δὲν ἔκλεψαν, δὲν ρήμαξαν, δὲν ἀφάνησαν τὰ πάντα.»

Προσθέτει πως δεν μπορούν ούτε να ξεχαστούν, αλλά ούτε και να συγχωρεθούν όλα τα αδικήματα που διέπραξαν σε βάρος αθώων και φιλήσυχων ανθρώπων. Επιπλέον, τονίζει ότι με απαίτηση τους διαλύθηκε η «ἡρωϊκή» Ορεινή Ταξιαρχία, που θυσιάστηκε στον βωμό της συμφιλίωσης και της υποχωρητικότητας. Άλλωστε, παρατηρεί η κοινή γνώμη δεν μπορεί να ανεχθεί αυτήν την εξέλιξη. Μόλις ο κόσμος πληροφορήθηκε την υπογραφή της συμφωνίας αντέδρασε καταφεύγοντας στην εξέγερση.[132]

Για την *Ελευθερία* η συμφωνία της Βάρκιζας είναι ένα «πείραμα», του οποίου το αποτέλεσμα είναι άγνωστο. Ένα «πείραμα» που θα αποδείξει εάν μπορεί να υπάρξει σε αυτήν την κοινωνία η δημοκρατία, η πολιτική σταθερότητα και η οικονομική ελευθερία. Θα αποδείξει εάν άξιζαν οι αγώνες, οι θυσίες και η δυστυχία του λαού τα πέντε αυτά δύσκολα χρόνια. Ταυτόχρονα, επισημαίνει την αισιοδοξία και την ελπίδα εκατομμυρίων ανθρώπων για μια αίσια κατάληξη της κρίσης. Υπάρχει κάποια βάσιμη ελπίδα διερωτάται ο αρθρογράφος για την εσωτερική ειρήνευση και την εθνική αποκατάσταση της χώρας; Για εκείνον η ελπίδα για δημοκρατία είναι μονόδρομος. Γιατί ποίες άλλες επιλογές υπάρχουν αναρωτιέται: η διχόνοια; η παράδοση στον ερυθρό «στραγκαλιστικόν ἐναγκαλισμόν» της επανάστασης ή η υποταγή στην ασφυκτική και επίπλαστη νηνεμία της «δεξιάς στιβαρότητας»;[133] Επιπροσθέτως, σημειώνει ότι η δημοκρατία ως ιδανικό αλλά και ως τρόπος ζωής εκφράζει την ελληνική κοινωνία. Τα ιδανικά της δημοκρατίας είναι εκείνα που εφοδίασαν την κυβέρνηση με κατανόηση, ευλυγισία και σταθερότητα σε όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ώστε να επιτευχθεί το δύσκολο έργο της συνεννόησης και να ξεπεραστούν οι αντιδράσεις του πλήθους. Τονίζει ότι η ηγεσία έχει την τόλμη, την αποφασιστικότητα και την θέληση να υλοποιήσει την συμφιλίωση του λαού και την ανοικοδόμηση της χώρας στο πλαίσιο του φιλελευθερισμού που θα οδηγήσει στην πολιτική σταθερότητα. Επιπλέον, εντοπίζει ότι η συμφωνία της Βάρκιζας βασίζεται στην αποστράτευση του ΕΛΑΣ και την δημιουργία και αναγνώριση του ελληνικού στρατού. Ο ελληνικός στρατός τονίζει, δεν επρόκειτο να στραφεί εναντίον καμίας παράταξης, ούτε

---

132 *Μεγάλη Ελλάς*, Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.
133 *Ελευθερία,* Αθήνα, 13 Φεβρουαρίου 1945.

εναντίον του ΚΚΕ. Παράλληλα, κατηγορεί το ΚΚΕ ότι ευθύνεται για τη βία και τους κινδύνους, στους οποίους εξέθεσε το λαό. Για να εναρμονισθεί στον πολιτικό βίο θα πρέπει να επιδείξει σημαντικές αλλαγές προς την δημοκρατικότητα και να υποταχθεί στον αντιβασιλέα. Η μετάβαση στην ομαλότητα είναι έργο δύσκολο και θα εκπληρωθεί με την συλλογική δράση του κάθε πολίτη. Όλοι οφείλουν να επιδείξουν πατριωτισμό, υπομονή, επιμονή, αυταπάρνηση και καλή θέληση καθώς διακυβεύεται το μέλλον της χώρας.[134] Είναι σαφές ότι για την *Ελευθερία* η συμφωνία δεν συνεπάγεται αυτομάτως την ένταξη των οπαδών ΕΑΜ στο κοινωνικό σύνολο αλλά προϋπόθεση είναι να μεταβάλει την μέχρι τότε στάση του.

Η εφημερίδα *Αθηναϊκά Νέα* παρακολουθεί την υπογραφή της συμφωνίας με αισιοδοξία και σημειώνει ότι αποτελεί γεγονός «μεγίστης σημασίας και ὁριστικόν, ἄξιον νὰ χαραιτησθῇ ἀπὸ ὅλους ὡς μὶα ἀρχή ἀλλαγῆς τοῦ τροχοῦ τῆς τύχης διὰ τὴν πατρίδα μας».[135] Ταυτόχρονα, αξιεί ότι η συμφωνία θα επιφέρει μια περίοδο γαλήνης και ανασυγκρότησης, καθώς όπως αναφέρει έχει φθάσει το πλήρωμα του χρόνου, ώστε να επιτευχθεί μια ειλικρινή συνεννόηση.[136] Σύμφωνα με τα *Αθηναϊκά Νέα* τη σημαντικότερη πρόβλεψη της συμφωνίας αποτελεί ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ. Εξηγεί ότι το γεγονός αυτό θα αποκαταστήσει την εικόνα της χώρας στην Διεθνή γνώμη, αλλά και την εκτίμηση της τελευταίας, η οποία είχε χαθεί λόγω του εμφυλίου πολέμου.[137] Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρηθεί, ότι για την παρούσα εφημερίδα αλλά και για την αστική τάξη που εκείνη εκπροσωπεί, ο αφοπλισμός του ΕΛΑΣ είναι το κυριότερο ζήτημα όλων, διότι προϋποθέτει την μετατόπιση της εξουσίας από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στους αντιπάλους του. Γίνεται, επομένως, εύκολα αντιληπτό ότι ύστερα από την μετατόπιση της εξουσίας, η ορθή εφαρμογή της συμφωνίας, και κατά συνέπεια η τύχη των οπαδών του ΕΑΜ θα εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την καλή πρόθεση των αντιπάλων του.

Εξετάζοντας το άρθρο «Ο Μόνος Κριτής» της εφημερίδας *Αθηναϊκά Νέα* γίνεται έκδηλη η πρόθεση του αστικού κόσμου να συντρίψει το ΕΑΜ και τους οπαδούς του. Σχολιάζει την αντίδραση της ελληνικής κοινωνίας στην υπογραφή της συμφωνίας και συμπεραίνει ότι δεν ήταν σύμφωνος όλος ο λαός με τον συμβιβασμό που πραγματοποιήθηκε. Το γεγονός αυτό το κρίνει ως επόμενο της χορήγησης αμνηστίας, εξηγώντας ότι η τελευταία «ἐπλήγωσε τὸ αἴσθημα δικαιοσύνης πολλῶν πολιτῶν».[138] Στο

---

134 Στο ίδιο.
135 *Αθηναϊκά Νέα,* Αθήνα 12 Φεβρουαρίου 1945.
136 Στο ίδιο.
137 *Αθηναϊκά Νέα,* Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1945.
138 *Αθηναϊκά Νέα,* Αθήνα 14 Φεβρουαρίου 1945.

παρόν άρθρο γνωστοποιείται η πεποίθηση της εφημερίδας ότι το κομμουνιστικό κόμμα δεν σκοπεύει να μεταβάλει τους στόχους του που δεν είναι άλλοι από το να επιβάλει «τρομοκρατικήν τυραννίαν» σε ολόκληρη την χώρα. Ταυτόχρονα, κρίνει ότι πραγματοποίησε έναν ελιγμό τον οποίο χαρακτηρίζει δήθεν ειρηνικό, ώστε να αποφύγει μια μεγαλύτερη αποτυχία. Εντούτοις, το γεγονός αυτό δεν θεωρεί ανησυχητικό, εξηγεί ότι εάν αυτό επαληθευθεί θα έχουν την ευκαιρία να τους συντρίψουν. Αναφέρει: «Κάθε ὥρα ποὺ περνᾷ αὐξάνει τὴν κρατικὴν δύναμιν και ἐξασθενίζει τὴν κομμουμιστικήν. Καὶ τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως θὰ εἶναι εὔκολώτερον.[139]

Εν κατακλείδι, η συμφωνία της Βάρκιζας απέτυχε τον στόχο της, δηλαδή την ειρήνευση της χώρας. Η αποτυχία αυτή οφείλεται στην μη εφαρμογή των όρων της. Κατά κύριο λόγο εξαιτίας της αμοιβαίας καχυποψίας, άλλα και της ασάφειας με την οποία διατυπώθηκαν τα άρθρα της και συνεπώς, άφησαν απροστάτευτα τα μέλη του ΕΑΜ στο μένος των αντιπάλων τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα άρθρα 7 και 8 που αφορούσαν την εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών και των σωμάτων ασφαλείας από τα δωσιλογικά στοιχεία αλλά και το άρθρο 3 που αφορούσε την αμνηστία. Η εσκεμμένη παρερμήνευση των άρθρων αυτών επέτρεψε την συστηματική δίωξη των μελών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ αμέσως μετά την υπογραφή της συμφωνίας. Οι αρχές εξέδωσαν «80,000 εντάλματα σύλληψης, συνελήφθησαν 50,000 άτομα και φυλακίστηκαν πάνω από 10,000 αριστεροί». Φιλοεαμικά στοιχεία απομακρύνθηκαν από τον κρατικό μηχανισμό και αντικομουνιστές επάνδρωσαν τον στρατό. Η κυβέρνηση τροφοδοτούσε ένα κλίμα τρομοκρατίας κατά των οπαδών του ΕΑΜ. Ιδιαίτερα στην ύπαιθρο οι άνδρες της χωροφυλακής και της εθνοφυλακής από κοινού με άλλες παραστρατιωτικές ομάδες εξαπέλυσαν εκστρατεία βίας κατά των αριστερών. Σύμφωνα με στοιχεία που έχει δημοσιεύσει το ΕΑΜ περίπου «1.500 αριστεροί δολοφονήθηκαν, 6.500 τραυματίστηκαν ή βασανίστηκαν, και 700 γραφεία και τυπογραφεία του ΕΑΜ καταστράφηκαν». Για τον λόγο αυτό η περίοδος από την υπογραφή της συμφωνίας μέχρι και τις εκλογές του Μαρτίου του 1946 ονομάζεται περίοδος της «λευκής τρομοκρατίας».[140]

---

[139] Στο ίδιο.

[140] Για τα στοιχεία των διώξεων βλ. Βόγλης Πολυμέρης, «Συμφωνία της Βάρκιζας: Τελευταία πράξη των Δεκεμβριανών», 12 Φεβρουαρίου 2021, https://tvxs.gr/news/san-simera/symfonia-tis-barkizas-i-teleytaia-praksi-ton-dekembrianon (ανάκτηση: 3 Ιουνίου 2021).

Συμπεράσματα

Από την παρούσα μελέτη γίνεται σαφής η ένταση του διχασμού ακόμη και σε μια περίοδο που η επίτευξη της συμφωνίας ήταν κοινός στόχος (με εξαίρεση τον ακροδεξιό - φιλοβασιλικό χώρο). Στον Τύπο της εποχής παρατηρείται μια τομή, ανάμεσα στις εφημερίδες που στήριζαν το ΕΑΜ και σε εκείνες που υπερθεμάτιζαν εναντίον του. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό μοιάζει λογικό σε μια φανατισμένα διχασμένη κοινωνία, όπως ήταν η Ελλάδα της δεκαετίας του 1940. Μελετώντας τον εαμικό και αντιεαμικό Τύπο παρουσιάζονται δύο διαφορετικές οπτικές, ίσως και δύο διαφορετικοί κόσμοι. Και στις δύο περιπτώσεις ο λόγος ήταν έντονα φορτισμένος κατά της αντίπαλης πολιτικής παράταξης, ενώ συχνοί ήταν οι βαριοί χαρακτηρισμοί και οι κατηγορίες. Τα φύλλα των εφημερίδων παρουσίαζαν στρατευμένες απόψεις, παραποιώντας σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμη και τα γεγονότα.

Από την περίοδο της ανακωχής μέχρι και την υπογραφή της συμφωνίας οι εφημερίδες *Ριζοσπάστης, η Φωνή της Ηπείρου* και *Ελεύθερη Ελλάδα* ως όργανα του ΚΚΕ και του ΕΑΜ αντίστοιχα, διατήρησαν σταθερή θέση υπέρ της επίτευξης της συμφωνίας. Με τον τρόπο αυτό ακολούθησαν την πολιτική των ηγετών του ΕΑΜ, οι οποίοι θεωρούσαν ότι ακόμη και μια κακή συμφωνία θα ήταν προτιμότερη από την συνέχιση του πολέμου. Παράλληλα, η στάση του εαμικού Τύπου λειτουργούσε ως αποτέλεσμα του γεγονότος, ότι η εαμική πλευρά είχε περιορισμένη ελευθερία κινήσεων λόγω της ήττας της στις μάχες του Δεκεμβρίου. Ταυτόχρονα, *η Φωνή της Ηπείρου* δεν παρέλειπε να τονίζει την συνεχή επαγρύπνηση που οφείλει να έχει ο λαός, θεωρώντας πως στόχος των αντιπάλων του ήταν να υπονομεύσουν την ειρήνη και να ακυρώσουν την συμφωνία.

Η *Ελευθερία* τάχθηκε υπέρ της συμφωνίας στο μέτρο που η παράταση του πολέμου θα ήταν καταστροφική για τον ελληνικό λαό. Ωστόσο, συχνά εξέφραζε επιφυλάξεις, οι οποίες σχετίζονταν με την δυσπιστία της προς τα μέλη του ΕΑΜ. Επιρρίπτοντας τις ευθύνες για την μη ευόδωση των προηγούμενων συμφωνιών (της Πλάκας, του Λιβάνου, της Καζέρτας) αλλά και για την ένοπλη σύγκρουση, αποκλειστικά στην αδιαλλαξία του ΕΑΜ, θέτει ως προϋπόθεση την αλλαγή της στάσης του. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει το ΕΑΜ ως τον μοναδικό κίνδυνο για την υπονόμευση της συμφωνίας. Τα *Αθηναϊκά Νέα* δέχονται με ανακούφιση την συμφωνία της Βάρκιζας, διότι η τελευταία προϋποθέτει την μετατόπιση της εξουσίας και το τέλος της περιόδου της εαμοκρατίας. Η *Μεγάλη Ελλάς* μιλά με εκτίμηση και σεβασμό για τον Πρωθυπουργό της χώρας, εντούτοις θεωρεί ότι

πράττει λανθασμένα να συνδιαλέγεται με το ΕΑΜ. Για την *Μεγάλη Ελλάς* οι οπαδοί του ΕΑΜ δεν έχουν θέση στην ελληνική κοινωνία και οποιαδήποτε συμφωνία είναι μη αποδεκτή. Την στάση της *Μεγάλης Ελλάς* καθορίζει το μίσος και η οργή, που έχουν τις ρίζες τους στις εμφύλιες συρράξεις της κατοχικής περιόδου. Η άκαμπτη στάση της κατά της συμφωνίας ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι η τελευταία δεν εξουδετέρωνε πλήρως την Αριστερά. Ενδεχομένως, να είχε ήδη αποφασίσει τη λύση του ζητήματος με βίαια μέσα.

Όσον αφορά το ζήτημα της βρετανικής πολιτικής η *Μεγάλη Ελλάς, τα Αθηναϊκά Νέα* και η *Ελευθερία* όχι μόνο νομιμοποιούσαν την παρεμβατικότητα μιας ιμπεριαλιστικής Δύναμης στο εσωτερικό της χώρας, αλλά πολύ περισσότερο την εξυμνούσαν.

Παρατηρώντας τους εναρκτήριους λόγους των δύο αντιπροσωπειών εύκολα συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι κυβερνητικές θέσεις στην αρχική τους μορφή δεν απέκλιναν ιδιαίτερα μέχρι το τέλος των διαπραγματεύσεων και την υπογραφή της συμφωνίας. Στην μεγαλύτερη κρίση των διαπραγματεύσεων για το ζήτημα της αμνηστίας η υποχώρηση έγινε από την εαμική αντιπροσωπεία, με την αποδοχή της μερικής αμνηστίας. Ακόμη, η αποδοχή από την εαμική αντιπροσωπεία, της αντικατάστασης της άρσης του στρατιωτικού νόμου από την συντακτική πράξη μέχρι την διενέργεια του αφοπλισμού και της εγκατάστασης κρατικών αρχών σε όλη την χώρα, αποτέλεσε πράξη υποχωρητικότητας.[141] Κατά συνέπεια, οι ισχυρισμοί της *Μεγάλης Ελλάς* προς την κυβέρνηση ότι υποχωρούσε στις παράλογες απαιτήσεις του ΕΑΜ δεν ευσταθούν. Ακόμα λιγότερο ευσταθούν οι ισχυρισμοί της *Ελευθερίας* ότι η εαμική αντιπροσωπεία εκμεταλλευόμενη τις συνθήκες απαιτούσε με αδιαλλαξία όλο και περισσότερα κατά τις διαπραγματεύσεις.

Εν κατακλείδι, η στάση του εαμικού και αντιεαμικού Τύπου απέναντι στην συμφωνία και στα εξελισσόμενα γύρω από αυτήν γεγονότα, σε έναν βαθμό προδίκαζε και το αποτέλεσμα της. Το μίσος, η δυσπιστία και η καχυποψία, τα οποία είναι ευδιάκριτα στα εξεταζόμενα φύλλα, προδιαγράφουν την αδυναμία συνεννόησης ανάμεσα στις δύο πλευρές.

---

[141] Τόσο για το ζήτημα της αμνηστίας όσο και για το ζήτημα της άρσης του στρατιωτικού νόμου η εαμική αντιπροσωπεία και κυρίως ο Σιάντος, ως επικεφαλής της, κατακρίθηκαν μεταγενέστερα από την αριστερά. Κατηγορήθηκαν ακόμη και για προδοσία. Για το ζήτημα της αμνηστίας ο Σιάντος κατηγορήθηκε ότι «πρόδωσε τους αγωνιστές της Αριστεράς και τους εγκατέλειψε βορά στο εκδικητικό μένος των αντιπάλων τους». Από κάποιους μάλιστα, υποστηρίχθηκε ότι «εξασφάλισε την ατιμωρησία των ηγετών της παράταξης αδιαφορώντας για την τύχη των απλών οπαδών και αγωνιστών». Σύμφωνα με το Γασπαρινάτο η κατηγορία αυτή είναι «άδικη» και «βαρύτατη». Γασπαρινάτος, τμ. 2, οπ. π., σ. 231.

Παράρτημα

Η Συμφωνία της Βάρκιζας[142]

«Άρθρον 1ον

Ελευθερίαι

Η Κυβέρνησις θα εξασφάλιση σύμφωνα προς το Σύνταγμα και τας απανταχού καθιερομένας Δημοκρατικάς Αρχάς, την ελευθέραν εκδήλωσιν των πολιτικών φρονημάτων των πολιτών, καταργούσα πάντα τυχόν προηγούμενον ανελεύθερον Νόμον. Θα εξασφαλίση επίσης την απρόσκοπτον λειτουργίαν των ατομικών ελευθεριών, ως του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και της δια του Τύπου εκφράσεως των στοχασμών. Ειδικώτερον η Κυβέρνησις θα αποκαταστήση πλήρως τας συνδικαλιστικάς ελευθερίας.

Άρθρον 2ον

Άρσις Στρατιωτικού νόμου

Ο Στρατιωτικός Νόμος θα αρθή ευθύς μετά την υπογραφήν της παρούσης συμφωνίας. Άμα τη άρσει ταύτη, θα τεθή εις εφαρμογήν συντακτική πράξις πανομοιότυπος προς την ΚΔ', δια της οποίας θα επιτρέπεται η αναστολή των εν τη ΚΔ' πράξει αναφερομένων άρθρων του Συντάγματος.

Δια Διατάγματος θα ανασταλή αμέσως καθ' όλην την χώραν η ισχύς των άρθρων 5, 10, 20 και 95 του Συντάγματος. Η αναστολή αυτή θα εξακολουθήση μέχρι συμπληρώσεως του αφοπλισμού και της εγκαταστάσεως Διοικητικών, Δικαστικών και Στρατιωτικών Αρχών καθ' άπασαν την Χώραν. Όσον αφορά ειδικώτερον το άρθρον 5, τούτο δεν θα ανασταλή εις τας πόλεις Αθηνών και Πειραιώς μετά των προαστίων και συνοικισμών. Ειδικώς όμως δια τους μέχρι σήμερον συλληφθέντας, συνομολογείται ότι δεν ισχύει το άρθρον 5 του Συντάγματος και ότι ούτοι θα απολυθούν εντός του συντομωτέρου δυνατού χρόνου, διδομένων των προς τούτω αναγκαίων διαταγών προς τας αρμοδίους αρχάς.

Οπαδοί του Ε.Α.Μ., ενδεχομένως συλληφθέντες και κρατούμενοι υπό άλλων οργανώσεων, θα αφεθούν ως τάχιστα ελεύθεροι.

Άρθρον 3ον

Αμνηστία

[142] Μαργαρίτης, όπ. π., σ. 81-85.

Αμνηστεύονται τα πολιτικά αδικήματα τα τελεσθέντα από της 3ης Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος. Εξαιρούνται της αμνηστίας τα συναφή κοινά αδικήματα κατά της ζωής και της περιουσίας, τα οποία δεν ήσαν απαραιτήτως αναγκαία δια την επιτυχίαν του πολιτικού αδικήματος. Ο σχετικός Νόμος θα δημοσιευθή άμα τη υπογραφή της παρούσης συμφωνίας. Εξαιρούνται της αμνηστίας όσοι, υπόχρεοι εις παράδοσιν όπλων άτε ανήκοντες εις τας Οργανώσεις του Ε.Λ.Α.Σ., της Εθνικής Πολιτοφυλακής και Ε.Λ.Α.Ν., δεν παραδώσουν ταύτα μέχρι της 15 Μαρτίου 1945. Η τελευταία αυτή διάταξις περί εξαιρέσεως εκ της αμνηστίας μετά την διαπίστωσιν ότι ο αφοπλισμός του Ε.Λ.Α.Σ. επραγματοποιήθη, μη έχουσα πλέον δικαιολογητικον λόγον θα καταργηθή.
Εγγυήσεις και λεπτομέρειαι της παρεχομένης αμνηστίας αναγράφονται εις το προσηρτημένον τω παρόντι σχέδιον Νόμου.

Άρθρον 4ον
Όμηροι
Άπαντες οι πολίται οι συλληφθέντες παρά του Ε.Λ.Α.Σ. ή της Εθνικής Πολιτοφυλακής ή του Ε.Λ.Α.Ν. ανεξαρτήτως ημερομηνίας συλλήψεως, θα αφεθούν αμέσως ελεύθεροι. Όσοι τυχόν κρατούνται με την κατηγορίαν ότι είναι δοσίλογοι ή ένοχοι αδικημάτων, θα παραδοθούν εις την Δικαιοσύνην του Κράτους ίνα δικασθούν υπό των αρμοδίων κατά Νόμον Δικαστηρίων.

Άρθρον 5ον
Εθνικός Στρατός
Ο Εθνικός Στρατός, πλην των κατ' επάγγελμα αξιωματικών και υπαξιωματικών, θα αποτελήται από οπλίτας των εκάστοτε στρατολογουμένων κλάσεων. Οι ειδικώς εκπαιδευθέντες εις τα νέα όπλα έφεδροι αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίται υπαρχόντων σχηματισμών θα παραμείνουν εν υπηρεσία. Ο Ιερός Λόχος θα παραμείνη ως έχει, εφ' όσον ευρίσκεται υπό τας αμέσους διαταγάς του Συμμαχικού Στρατηγείου, συγχωνευόμενος ευθύς κατόπιν εις τον Ενιαίον Εθνικόν Στρατόν, συμφώνως προς την ανωτέρω τεθείσαν βάσιν. Θα καταβληθή προσπάθεια ίνα επεκταθή η τακτική στρατολογία καθ' άπασαν την Ελλάδα, συμφώνως και προς την τεχνικήν ευχέρειαν και τας παρουσιασθησομένας ανάγκας. Εις τας ήδη υπάρχουσας μονάδας θα προσέλθουν προς κατάταξιν μετά την αποστράτευσιν του Ε.Λ.Α.Σ., οι ανήκοντες εις κληθείσας κλάσεις συμφώνως με το προσηρτημένον πρωτόκολλον. Θα απολυθώσι δε των τάξεων πάντες όσοι

κατετάγησαν εις τας υπάρχουσας μονάδας, χωρίς να ανήκωσιν εις τας κληθείσας κλάσεις. Άπαντα τα μόνιμα στελέχη του Εθνικού Στρατού θα κριθώσιν υπό των Συμβουλίων, περί ων υπ' αριθ. 7 Συντακτική Πράξις. Τα πολιτικά και κοινωνικά φρονήματα των στρατευομένων πολιτών θα είναι σεβαστά.

Άρθρον 6ον

Αποστράτευσις

Άμα τη δημοσιεύσει του παρόντος, αποστρατεύονται αι ένοπλοι δυνάμεις Αντιστάσεως και συγκεκριμένως ο Ε.Λ.Α.Σ, τακτικός και εφεδρικός, το Ε.Λ.Α.Ν. και η Εθνική Πολιτοφυλακή. Η αποστράτευσις και η παράδοσις των όπλων θέλουσι συντελεσθή κατά τα ειδικώτερον διαλαμβανόμενα εις το πρωτόκολλον το συνταχθέν υπό της Τεχνικής Επιτροπής, όπερ προσαρτάται εις το παρόν δεόντως μονογραφημένον. Το Κράτος θέλει ρυθμίσει τα των επιτάξεων των γενομένων υπό του Ε.Λ.Α.Σ. Τα παρά του Ε.Λ.Α.Σ. επιταχθέντα πράγματα, ζώα, αυτοκίνητα κλπ. άτινα θέλουσι παραδοθή εις το Κράτος, κατά λεπτομερέστερον εκτιθέμενα εις το συνταχθέν πρωτόκολλον, όπερ προσαρτάται τω παρόντι, θέλουσι θεωρηθή ως επιταχθέντα παρά του Ελληνικού Δημοσίου.

Άρθρον 7ον

Εκκαθάρισις Υπαλλήλων

Η Κυβέρνησις θα προβή δι' Επιτροπών ή Συμβουλίων τα οποία ειδικός Νόμος θέλει ορίση, εις την εκκαθάρισιν των Δημοσίων Υπαλλήλων, Υπαλλήλων Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, Δημοτικών και Κοινοτικών τοιούτων και λοιπών υπηρεσιών εξηρτημένων εκ του Κράτους, ή επιχορηγουμένων υπ' αυτού. Κριτήρια της εκκαθαρίσεως θα είναι η επαγγελματική επάρκεια, ο χαρακτήρας και το ήθος, η συνεργασία μετά του εχθρού και η χρησιμοποίησις του υπαλλήλου ως οργάνου της δικτατορίας. Υπάλληλοι εκ των ανωτέρω προσχωρήσαντες κατά τον χρόνον της κατοχής εις τας δυνάμεις αντιστάσεως επανέρχονται εις τας θέσεις των και θα κριθούν καθ' ον τρόπον και οι άλλοι υπάλληλοι. Τα αυτά ως άνω Συμβούλια θα κρίνωσι τους υπαλλήλους, οι οποίοι συμμετέσχον ή συνείργησαν εις την εκδήλωσιν των γεγονότων από της 3 Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος. Τους εκ των τελευταίων τούτων ενεχομένους δύνανται να θέσουν εις διαθεσιμότητα επί τη βάσει των Νόμων, της οριστικής αυτών θέσεως καθορισθησομένης υπό της κυβερνήσεως ήτις θα προέλθη από τας εκλογάς της Συντακτικής Συνελεύσεως. Οι μέχρι τούδε τεθέντες εις διαθεσιμότητα δυνάμει αποφάσεως

των Υπουργών θα υποβληθούν υπό την κρίσιν των εν αρχή του παρόντος αναφερομένων Συμβουλίων. Ουδείς υπάλληλος θα διωχθή μόνον δια τα πολιτικά του φρονήματα.

Άρθρον 8ον

Εκκαθάρισις Σωμάτων Ασφαλείας

Η εκκαθάρισις των Σωμάτων Ασφαλείας, Χωροφυλακής και Αστυνομίας Πόλεων, θα συντελεσθή το ταχύτερον παρ' Ειδικών εκκαθαριστικών Συμβουλίων με τα αυτά ως και οι Δημόσιοι υπάλληλοι κριτήρια. Άπαντες οι αξιωματικοί και οπλίται των εν λόγω Σωμάτων οι εμπίπτοντες εις τας διατάξεις του Νόμου περί αμνηστίας, οίτινες κατά την διάρκειαν της κατοχής προσεχώρησαν εις τας τάξεις του Ε.Λ.Α.Σ., του Ε.Λ.Α.Ν. ή της Εθνικής Πολιτοφυλακής, θα επανέλθουν εις τας θέσεις των και θα υποβληθούν εις την κρίσιν των εκκαθαριστικών Συμβουλίων, καθ' ον τρόπον και οι λοιποί συνάδελφοι των. Άπαντες οι αξιωματικοί και οι οπλίται των εν λόγω Σωμάτων, οι εγκαταλείψαντες τας θέσεις των από της 3 Δεκεμβρίου 1944 μέχρι της υπογραφής του παρόντος, τίθενται εις διαθεσιμότητα, της οριστικής αυτών θέσεως καθορισθησομένης παρά Συμβουλίων περί ων θα αποφασίση η μέλλουσα να προέλθη εκ των εκλογών κυβέρνησις.

Άρθρον 9ον

Δημοψήφισμα και Εκλογαί

Το ταχύτερον δυνατόν, πάντως δε εντός του τρέχοντος έτους θα διεξαχθή εν πάση ελευθερία και γνησιότητι δημοψήφισμα, το οποίον θα τερματίση οριστικώς το πολιτειακόν ζήτημα, υποτασσομένων πάντων εις την απόφασιν του Λαού. Θα επακολουθήσουν δε ως τάχιστα και εκλογαί Συντακτικής Συνελεύσεως δια την κατάρτισιν του νέου Συντάγματος της Χώρας. Και αι δύο αντιπροσωπείας συμφωνούν, όπως προς έλεγχον της γνησιότητος της εκφράσεως της Λαϊκής θελήσεως παρακληθούν αι Μεγάλαι Σύμμαχοι δυνάμεις και αποστείλουν παρατηρητάς.

Του παρόντος εγένοντο δύο όμοια, ων το εν έλαβεν η Κυβερνητική αντιπροσωπεία και το έτερον η Αντιπροσωπεία του Ε.Α.Μ.

Εν Αθήναις, εν τω Υπουργείω των Εξωτερικών τη 12 Φεβρουαρίου 1945.

Η αντιπροσωπεία της Ελληνικής Κυβερνήσεως:

Ι. ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Π. ΡΑΛΛΗΣ, Ι. ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Η αντιπροσωπεία της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ.:

Γ. ΣΙΑΝΤΟΣ, Δ. ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗΣ, ΗΛ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ.

Ο Γραμματεύς της Διασκέψεως: Γ. ΒΑΡΣΑΜΗΣ»

Πρωτογενείς πηγές

Εφημερίδες:

- *Αθηναϊκά Νέα*
- *Ελεύθερη Ελλάδα*
- *Ελευθερία*
- *Η Φωνή της Ηπείρου*
- *Μεγάλη Ελλάς*
- *Ριζοσπάστης*

Βιβλιογραφία

- Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *«Φωτιά και τσεκούρι!» Ελλάς 1946-1949 και τα προηγηθέντα,* Εστία, Αθήνα 1974.
- Αλιβιζάτος Νίκος, *Πολιτική και θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα 1983.
- Βαρών Οντέτ, *Ελληνικός νεανικός Τύπος 1941-1945.* τμ.1, Καταγραφή, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας/ Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1987.
- Βόγλης Πολυμέρης, *Η ελληνική κοινωνία στην κατοχή 1941-1944,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010.
- Βόγλης Πολυμέρης, «Συμφωνία της Βάρκιζας: Τελευταία πράξη των Δεκεμβριανών», 12 Φεβρουαρίου 2021, https://tvxs.gr/news/san-simera/symfonia-tis-barkizas-i-teleytaia-praksi-ton-dekembrianon (ανάκτηση: 3 Ιουνίου 2021).
- Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονη Ελλάδας,* τμ. Γ΄, Πατάκη, Αθήνα 1997
- Γασπαρινάτος Σπύρος, *Απελευθέρωση, Δεκεμβριανά, Βάρκιζα.* τμ. 1, 2, Σιδέρης, Αθήνα 1998.
- Γιαννοπούλου Δανάη, *Η μάχη της προπαγάνδας. Τα Δεκεμβριανά του 1944 μέσα από τον αθηναϊκό Τύπο*, Ασίνη, Αθήνα 2014.
- Close H. David (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943-1950. Μελέτες για την πόλωση,* Φιλίστωρ, Αθήνα 2000.
- Close H. David, *The origins of the Greek civil war*, London 1995.

- Δρούλια Λουκια – Κουτσοπανάγου Γιούλα (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου (1784-1974)*, τμ. Α', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών / Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2008.
- Καλύβας Ν. Στάθης – Μαρατζίδης Νίκος, *Εμφύλια πάθη. 23 + 2 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο,* Μεταίχμιο, Αθήνα ^{2}2016.
- Καλύβας Ν. Στάθης, «Η συμφωνία της Βάρκιζας», 17 Απριλίου 2011, https://www.kathimerini.gr/society/424280/i-symfonia-tis-varkizas/ (ανάκτηση: 5 Ιουνίου 2021).
- Κωστής Κώστας, *Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας. Η διαμόρφωση του ελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Πατάκη, Αθήνα 2014
- Λυμπεράτος Π. Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946,* Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006.
- Μαργαρίτης Γιώργος, *Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949,* τμ. 1, Βιβλιόραμα, Αθήνα ^{3}2001.
- Mazower Mark, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ. Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2008.
- Νικολακόπουλος Ηλίας, «Το μετέωρο βήμα προς την ομαλότητα: Φεβρουάριος 1945- Μάρτιος 1946», στο: Νικολακόπουλος Ηλίας – Παναγιωτόπουλος Βασίλης (επιμ.), *Ο εμφύλιος πόλεμος 1946-1949,* Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε., Αθήνα 2012, σ. 23-27.
- Παπανδρέου Γεώργιος, *Η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Το Βήμα βιβλιοθήκη, 2009.
- Παπαστρατής Προκόπης, «Η διαδικασία της Απελευθέρωσης, το πολιτικό προοίμιο του Δεκέμβρη», στο: Προκόπης Παπαστρατής - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας,* στα πρακτικά συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2016, σ. 547-556.
- Ρίζας Σωτήρης, *Απ΄ την απελευθέρωση στον εμφύλιο,* Καστανιώτη, Αθήνα 2011.
- Σακκάς Γιάννης, «Η ιστοριογραφία για τα Δεκεμβριανά: παλιά αφηγήματα, σύγχρονες ερμηνείες, νέες κατευθύνσεις» στο: Θανάσης Δ. Σφήκας – Λουκιανός Ι. Χασιώτης – Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου: από τον Λίβανο στην Αθήνα 1944,* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 291-308.

- Σφήκας Δ. Θανάσης, «Ο ναρκισσισμός των μικρών πραγμάτων: περί σύγχυσης, ιστοριογραφίας και άλλων δαιμόνων», *Μνημών,* τχ. 30, Αθήνα 2009, σ. 315-336.
- Σφήκας Δ. Θανάσης, «Ποιός σας είπε να σηκώσετε άρματα να δυστυχήσετε; Η Βρετανία, η Σοβιετική Ένωση και το ΕΑΜ, 1941-1944», *Ουτοπία,* τχ. 63, τμ. 31, Αθήνα 2005, σ. 195-201.
- Σφήκας Δ. Θανάσης, «Μια άλλη συζήτηση που «μυρίζει ναφθαλίνη»: Ο Μελιγαλάς, το κονσερβοκούτι και η αναθεώρηση της ιστορίας», Ουτοπία, τχ. 69, Αθήνα 2006, σ. 167-175.
- *Το ΚΚΕ επίσημα κείμενα 1940-1945*, 5ος τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981.
- Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα [5]2020.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου,* Πατάκη, Αθήνα [14]2019.
- Χατζηιωσήφ Χρήστος, «Δεκέμβρης 1944. Τέλος και αρχή», στο: Χρήστος Χατζηιωσήφ – Προκόπης Παπαστρατής (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα. Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή – Αντίσταση 1940-1945*, Γ΄ τόμος, Βιβλιόραμα Αθήνα 2007, σ. 363-390,
- Heinz Richter, *1936-1946. Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα,* τμ. Β', Εξάντας, Αθήνα 1975.